

Η ΖΑΚΥΝΘΟΣ

ΟΠΩΣ ΤΗΗ ΕΙΔΑΗ ΟΙ ΠΕΡΙΗΓΗΤΑΙ

Η Μεσαιωνική ιστορία τῆς Ἑλλάδος ἐν γένει παρουσιάζει πολλά κενὰ καὶ πλεῖστα σημεῖα αὐτῆς παραμένουν εἰς τὸ σκότος, διότι οὔτε ιστορικοὶ ὑπάρχουν οὔτε περιηγηταὶ ἀσχολούμενοι μὲ αὐτήν. Ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἔχομεν πλείστους περιηγητάς, οἱ ὁποῖοι μᾶς διέσωσαν ἀρκετὰ ἐνδιαφερούσας πληροφορίες, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν ὑπάρχουν παρὰ ἀραιότατοι περιηγηταὶ καὶ οὗτοι δι' ὀλίγων ὁμιλοῦντες. Διὰ τὴν Ζάκυνθον ἔχομεν δύο περιηγητάς τοῦ ΙΔ' καὶ ἓνα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, οἱ ὁποῖοι πρῶτοι ὁμιλοῦσι περὶ τῆς νήσου κατὰ τὴν Μεσαιωνικὴν περίοδον. Οἱ δύο πρῶτοι εἶνε δύο φίλοι, οἱ ὁποῖοι, μαζὺ μὲ ἄλλους τέσσαρας συμπολίτας των, ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Φλωρεντίαν τὸν Αὐγουστον τοῦ 1384 διὰ νὰ ἐπισκεφθῶν τὸ Σινᾶ. Ὄνομάζοντο ὁ μὲν Νικόλαος Frescobaldi καὶ ὁ ἄλλος Σίμων Sigoli. Καὶ εἰς τρίτος ἀπὸ τὴν συντροφίαν ἔγραψε σημεῖωμα περὶ τοῦ ταξειδίου των, ὁ Guccio di Dino, ἀλλὰ τόσον σύντομον ὥστε νὰ μὴ ἔχη καμμίαν ιστορικὴν σημασίαν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν των ἀπὸ τὸ προσκύνημα οἱ δύο ἀνωτέρω ταξειδιῶται ἔγραψαν μακρὰν ἐκθεσιν ιστορικὴν, ἣ ὁποία ἐγένετο ἀγαπητὸν λαϊκὸν ἀνάγνωσμα.

Διὰ τὴν Ζάκυνθον λέγουν καὶ οἱ δύο ὀλίγα, ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἔχομεν περὶ τῆς νήσου ἄλλας πληροφορίες

διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καὶ αἱ ὀλίγαι γραμμαὶ τὰς ὁποίας μᾶς ἀφῆκαν προσλαμβάνουν ἔξαιρετικὸν ἔνδιαφέρον.

Τὸ ἔργον τοῦ Σίγκολη ἐξεδόθη κατὰ τὸ 1829 εἰς τὴν Φλωρεντίαν εἰς πολυτελεστάτην ἔκδοσιν, μὲ σχόλια τοῦ Francesco Roggi, τὰ ὁποῖα διαφωτίζουν τὸ κείμενον τοῦ περιηγητοῦ. Καὶ ἡ ἀφήγησις τοῦ ἑτέρου περιηγητοῦ Φρεσκομπάλντη διαφωτίζει καὶ συμπληρώνει τὴν ἀφήγησιν τοῦ Σίγκολη. Διὰ τοῦτο παραθέτομεν κατωτέρω ἀμφοτέρω τὰ κείμενα μετὰ τῶν ἐρμηνειῶν. Ὁ τίτλος τοῦ ἔργου τοῦ Σίγκολη εἶνε «Viaggio al Monte Sinai.»

Σχετικῶς μὲ τὸ ὄνομα τῆς νήσου ὑπάρχουν διάφοροι γραφαὶ εἰς τὰ διάφορα χειρόγραφα τοῦ ἔργου τὰ διασωθέντα εἰς διαφόρους βιβλιοθήκας τῆς Ἰταλίας. Οὕτω ἄλλος κώδιξ τὸ γράφει Gronti in Grecia, ἄλλος Ganti in Romaniaia, ἄλλος Creti, ἄλλος Sante. Ὁ Φρεσκομπάλντη γράφει Giante. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Ῥωμανίαν ἀπεκάλουν οἱ Εὐρωπαῖοι ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Ἴδου τὶ γράφει ὁ Σίγκολη περὶ τῆς Ζακύνθου:

«Ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ τὴν Φλωρεντίαν τὴν 13 Αὐγούστου 1384 διὰ νὰ μεταβῶμεν εἰς Βενετίαν καὶ ἐφθάσαμεν ἐκεῖ τὴν 18 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ἔπειτα τὴν 4 Σεπτεμβρίου, Κυριακὴν νύκτα, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ἀνεπετάσαμεν τὰ ἱστία διὰ νὰ κάμωμεν τὸ ταξείδι μας. Καὶ ταξειδεύοντες εἰς διάστημα τεσσάρων ἡμερῶν, τὴν νύκτα τῆς Παναγίας τοῦ Σεπτεμβρίου, εἶχομεν μεγίστην θαλασσοταραχὴν Ταξειδεύοντες κατόπιν εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν, μετὰ ἀρχετῶν ἡμερῶν ταξείδι, ἐφθάσαμεν σιμὰ εἰς μίαν νήσον, ἡ ὁποία εἶνε εἰς ἀνοικτὸν πέλαγος, ἡ ὁποία νῆσος εἶνε χωρισμένη εἰς δύο εἰς τὸ μέσον, εἰς τρόπον ὥστε ἀπὸ τὴν μίαν νήσον ἕως τὴν ἄλλην εἶνε εἰς βραχίων θαλάσσης καὶ λέγεται ὅτι ὅταν οἱ Βενετοὶ μετέφερον τὸ σῶμα τοῦ Ἁγίου Μαρκου, τὸ ὁποῖον ἔφερον ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὅτι ὅταν ἐφθασαν εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὴν καὶ ἦσαν πλησίον τῆς νήσου ταύτης, ἡ νῆσος ἐχωρίσθη εἰς δύο διὰ νὰ ἀφήσῃ τόπον εἰς τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο σῶμα, καὶ διὰ μέσου αὐτῶν

τῶν δύο νήσων διήλθον μὲ τὸ ρηθὲν σῶμα καὶ τὸ ἔφερον εἰς τὴν Βενετιάν¹. Ἡμεῖς θέλοντες νὰ εἰσέλθωμεν διὰ μέσου τῶν δύο τούτων νήσων διὰ νὰ μεταβῶμεν εἰς τὸ ταξίδι μας, εἶχαμεν μεγάλην θαλασσίαν τρικυμίαν ἐναντίου ἀνέμου, ὃ ὁποῖος διήρκεσε 3 ἡμέρας καὶ 3 νύκτας καὶ εἰς τὸ τέλος εὗρομεν ὠφέλιμον νὰ γυρίσωμεν πρὸς τὰ ὀπίσω 150 ὀλόκληρα μίλια καὶ προσηγγίσαμεν εἰς τὸν λιμένα τῆς νήσου Ζακύνθου, εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς μέρος ἀκατοίκητον, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο Λισίποντο (Lisiponto) καὶ ἐκεῖ ἐμείναμεν 3 ἡμέρας. Καὶ ἦρχοντο οἱ χωρικοὶ ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ ἔφερον νὰ πωλήσουν τροφίμα των καὶ ἠγοράζαμεν πολλὰς κόττας παχείας ἀντὶ ἐννέα σολδίων τὸ ζεῦγος τοῦ ἰδικοῦ μας νομίματος, διότι εἶνε μεγάλη ἀφθονία πολλῶν πραγμάτων. Ἀπὸ τὸν λιμένα αὐτὸν τοῦ Λυσιπόντου μέχρι Βενετίας εἶνε μίλια 900. Καὶ ἀφοῦ ἐμείναμεν εἰς τὸν λιμένα αὐτὸν τρεῖς ἡμέρας ἀνεχωρήσαμεν καὶ εἰς ἀπόστασιν 100 μιλίων ἐφθάσαμεν εἰς τὸ φρούριον τῆς Μεθώνης»

Ὁ Francesco Roggi ὅστις ἔχει κάμει σημειώσεις ἐπὶ τοῦ ταξιδίου τούτου, σχετικῶς μὲ τὰ περὶ Ζακύνθου γράφει:

«Προσηγγισαν κατόπιν εἰς τὴν νῆσον Ζάκυνθον, γνωστήν εἰς ὅλους. Ἀπὸ τοὺς λόγους λοιπὸν τοῦ Σίγκολη φαίνεται ὅτι εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην εὐρίσκεται εἰς λιμὴν εἰς μέρος ἀκατοίκητον ὀνομαζόμενον Λυσιπόντο, ὄνομα ἔπαναλαμβανόμενον εἰς τοὺς ἄλλους κώδικας τοῦ Σίγκολη μὲ μερικὰς διαστροφάς, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον λείπει ἀπὸ τοὺς χάρτας καὶ τὰ γεωγραφικὰ λεξικά, οὔτε συναντῶμεν ἐν ὄνομα πλησιάζον πρὸς αὐτὸ καὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ ἀντικαταστήσῃ. Ἄλλως τε ὁ Frescobaldi βεβαιώνει ὅτι κατέφυγον εἰς τὴν νῆσον Ζάκυνθον, ὅχι εἰς τὸν λιμένα τοῦ Λισίποντο, ἀλλ' ἀπέναντι ἀπὸ ἐν βουνὸν ὀνομαζόμενον

¹ Πρόκειται περὶ παραδόσεως παλαιᾶς καθ' ἣν ἡ Ζάκυνθος καὶ Κεφαλληνία ἦσαν ἠνωμέναι καὶ τὰς ἐχώρισε, θεῖα συνάρσει, τὸ πλοῖον τὸ ὁποῖον μετέφερε τὸ λείψανον τοῦ Ἁγίου Μάρκου, τὸ ὁποῖον οἱ Βενετοὶ ἔκλεψαν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Περιττὸν νὰ σημειώσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ καθαρᾶς μυθοπλαστίας.

Lisranto. Τούτου τεθέντος θὰ ἀπέκλεινον νὰ πιστεύσω ὅτι δὲν ἔσταμάτησαν εἰς τὸν κύριον λιμένα τοῦ Ἁγίου Νικολάου, εὐρισκόμενον βορειοδυτικῶς, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸν τοῦ Κερίου, εὐρισκόμενον πρὸς ἀνατολάς, διότι ἀπὸ ἐκεῖ, κατὰ τὸν Κορονέλλην, ἀρχίζει τὸ βουνὸν τὸ ὁποῖον περιβάλλει τὴν νῆσον πρὸς μεσημβρίαν. Αὐξάνει κατόπιν ἡ εἰκασία, διότι ὁ ταξειδιώτης μᾶς βεβαιώνει ὅτι οἱ χωρικοὶ ἤρχοντο ἀπὸ τὰ βουνὰ νὰ τοὺς προσφέρουν τροφίμα καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κορονέλλης λέγει ὅτι εἰς ἓν κάποιον μέρος, σιμὰ εἰς τὸ βουνόν, βγαίνει πίσσα μαύρη, γεγονὸς βεβαιούμενον καὶ ἀπὸ τὸν Φρεσκοβάλδη. Ἡ ἀπόστασις ἔπειτα τῶν 900 μιλίων, ἡ ὁποία ἀναφέρεται ὡς ὑπάρχουσα ἀπὸ ἐκεῖ ἕως τὴν Βενετίαν συμπίπτει μὲ ἐκείνην ἢ ὁποία ὑφίσταται μεταξὺ Βενετίας καὶ Ζακύνθου».

Ὁ ἕτερος τῶν συνταξειδιωτῶν ἔγραψε περιγραφὴν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Viaggio di Lionardo di Nicolò Frescobaldi in Egitto e in Terra Santa». Διὰ τὴν Ζακύνθον λέγει τὰ ἀκόλουθα:

«Ἐπλέομεν ἐπὶ ὀκτῶ ἡμέρας καλά, ὅτε ἤρχισε μία μεγάλη τρικυμία καὶ κατεφύγομεν εἰς τὴν νῆσον Ζακύνθον, ἀπέναντι ἀπὸ ἓνα βουνὸν κενὸν (vuoto ?) τὸ ὁποῖον βουνὸν ὀνομάζεται Λισπάντο (Lisranto) καὶ αὐτό, κατὰ τὰ παλαιὰ ἑλληνικά, προέρχεται ἀπὸ ἓνα ὄφιν ὁ ὁποῖος ἦτο εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, καὶ ὁ ὁποῖος ὀνομάζετο Λισπάντο καὶ σιμὰ εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο εἶνε μία κατάμαυρη φλέβα, ἡ ὁποία φέρει μεγάλην ποσότητα πίσης, καὶ διὰ τοῦτο ὑπάρχει πολὺ μεγάλη δυσωδία ἀπὸ ἀναμμένην πίσσαν. Ἐδῶ παρεμείναμεν ἕξ ἡμέρας καὶ ἐπηγαίνομεν νὰ κάμωμεν προμηθείας ἀπὸ κατσίκια, ἀρνιά μὲ τέσσαρα κέρατα (;), κοτόπουλα, αὐγά, τυρὶ καὶ καρπούς. Ἀλλὰ καρποὶ ὑπάρχουν ἐλάχιστοι, πλὴν τῶν χαρουπιῶν, δηλαδὴ μήλων (;), αὐτὰ δὲ ὅταν εἶναι ξηρὰ καὶ φυσᾷ ἄνεμος, κάμνουν πολὺ μεγάλον θόρυβον, διότι κτυπᾷ τὸ ἓνα χαροῦπι ἐπάνω εἰς τὸ ἄλλο. Ὑπάρχει ἐπίσης μεγίστη ποσότης ὕσγης (grana) πρὸς βαφήν».

Αὗται εἶνε αἱ πληροφορίαι τὰς ὁποίας μᾶς διεφύλαξε περὶ Ζακύνθου ὁ δεῦτερος τῶν περιηγητῶν τούτων.

Ὁμολογῶ ὅτι πολλὰς ἀφήνουν ἀπορίας αἱ πληροφορίες τὰς ὁποίας μᾶς παρέχουν ἀμφότεροι. Καὶ ἐν πρώτοις ποῖον εἶνε τὸ ὄρος, τὸ ὁποῖον φέρει τὸ ὄνομα Λισίποντο κατὰ τὸν ἕνα καὶ Λισπάντο κατὰ τὸν ἄλλον; Εἶνε ὁ Σκοπὸς ἢ τὸ ἀπὸ τοῦ ὄρου τοῦ Κερίου ἀρχίζον καὶ διασχίζον σχεδὸν κατὰ μέσον τὴν νῆσον; Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶνε περίεργον εἶνε ἢ παράδοσις τὴν ὁποῖαν ἀναφέρει ὁ Φρεσκομπάλντη περὶ ὑπάρξεως ἀρνιῶν μὲ τέσσαρα κέρατα. Ὑποθέτομεν ὅτι πρόκειται περὶ παραδοξολογίας τὴν ὁποῖαν προσέθεσε διὰ τὴν κάμη μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν τὴν ἀφήγησίν του. Ἀκατανόητον ἐπίσης εἶνε διατὶ ἀποκαλεῖ μῆλα τὰ χαρούπια. Καὶ ὅμως οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία διότι ἐν τῷ κειμένῳ ὑπάρχουν αἱ λέξεις *carube* καὶ *romi*.

Περὶ τῆς παραδόσεως τῆς μεταφορᾶς τοῦ λειψάνου τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἔχουν γραφῆ πολλά. καὶ εἶνε γνωστὴ ἢ παράδοσις αὕτη ἐκ διαφόρων πηγῶν.

*
* *

Μετὰ τοὺς δύο τούτους περιηγητὰς ἔχομεν τὴν ἀφήγησιν ἐνὸς διασήμου περιηγητοῦ, περὶ τοῦ ὁποίου ἔχουν πολλὰ γραφῆ, τοῦ Κυριάκου τοῦ ἐξ Ἁγκῶνος, ὁ ὁποῖος ἔκαμε τὴν πρώτην ἀρχαιολογικὴν ἐξέτασιν τῆς Ἑλλάδος.

Κυριακὸς ὁ ἐξ Ἁγκῶνος, ἐπισκεφθεὶς τὸ 1437 τὴν Ζάκυνθον γράφει τὰ ἐξῆς εἰς σελίδα 37 τοῦ «*Epigrammata reperita ad Illyricum*»:

«Κατὰ τὸ ἔτος 1437, τὴν τρίτην τῶν Νόννων τοῦ Αὐγούστου, ἀφικόμεθα εἰς τὴν Ζάκυνθον, εὐγενῆ νῆσον τῆς Ἡπείρου, καὶ ἀνήλθομεν εἰς τὴν πόλιν, τὴν φέρουσαν τὸ αὐτὸ ὄνομα. Εἰς αὐτὴν, καίτοι πάντα τὰ ἀξιωματικὰ ἔχουν καταστραφῆ διὰ μέσου τῶν μακρῶν αἰώνων, ἐν τούτοις ἦσαν καταφανῆ τὰ ἴχνη τοῦ παρελθόντος μεγαλείου, ἀποδεικνυομένου ἐκ λειψάνων τειχῶν, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ θυμασθοῦν ἀκόμη, κατεσκευασμένων ἀπὸ κολοσσιαίους λίθους».

Αὗται εἶνε αἱ ὀλίγαι γραμμαὶ τοῦ ἀρχαιολόγου τούτου, ὁ ὁποῖος δὲν ὀμιλεῖ διὰ τὸ παρὸν, ἀλλ' ἐνδιαφέρεται μόνον

διὰ τὰς ἀρχαιότητας. Ἄλλ' εἶνε λίαν ἐνδιαφέρον τὸ βραχὺ τοῦτο σημεῖωμα, διότι ὁμιλεῖ περὶ λειψάνων ἀρχαίων τευχῶν μὲ κολοσσαίους λίθους, τῶν ὁποίων οὐδὲν σήμερον ἴχνος σώζεται, καὶ τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Ζάκυνθος, λόγῳ τῆς ἐπικαίρου γεωγραφικῆς θέσεώς της, εἶχεν ὄχρωθῆν.

Ὀλίγον βραδύτερον μετέβη εἰς τὴν Ζάκυνθον ὁ Ἰάκωβος Μάρκελλος, τέως προβλεπτής τῆς Βενετίας εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οὗτος εἰς ἐκθεσίῳ του τῆς 8 Ἰουνίου 1473 ἀναφέρει ἐν λίαν ἐνδιαφέρον γεγονός. Ἡ Ἐκθεσις τούτου ἔχει δημοσιευθῆ ἐν περιλήψει εἰς τὰ *Libri Commemoriali* τῆς Βενετίας, εἰς τὸ βιβλίον ΙΣΤ', παράγραφον 64 καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

« Κατόπιν αἰτήσεως τοῦ Ἐπισκόπου καὶ τῶν κατοίκων τῆς Ζακύνθου μετέβη εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν, ὅπου ἤκουσε τοὺς προαναφερομέντας καὶ τὸν Καπετάνιον, τὸν ὁποῖον διετήρει ἐκεῖ ὁ κ. Λεονάρδος Τόκκος¹ οἱ ὁποῖοι τοῦ ἐξέθησαν τὰ αἰτήματά των ὅπως οἱ Μωραῖται συμμετέχουν τῶν δημοσίων βαρῶν.

« Ἦκουσε κατόπιν τοὺς Μωραῖτας, οἱ ὁποῖοι διετείνοντο ὅτι ὅταν ἡ Βενετία ἔκαμε τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ Μωρέως, οὗτοι κατόκουν εἰς τὰ μέρη τοῦ Βομέρου τοῦ Ὠλένου, τῆς Χελιδονοῦς κλπ. ὅτι παρεδόθησαν εἰς τὴν Βενετικὴν Κυβέρνησιν, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ κρατηθῶσιν ἐναντίον τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Τούρκων, τῇ προτροπῇ τοῦ Μιχαὴλ Ράλλη, ἀρχηγοῦ τῶν Στρατιωτῶν καὶ κυβερνήτου ἐν ὀνόματι τῆς Βενετίας τῶν μερῶν ἐκείνων, τῇ συγκαταθέσει τοῦ κ. Λεονάρδου, τῶν κατοίκων τῆς Ζακύνθου καὶ τοῦ Ἰακώβου Λορεδάνου, ἀρχιναάρχου Βενετοῦ, μετεκομίσθησαν εἰς τὴν προαναφεροθεῖσαν νῆσον εἰς ποσὸν περὶ τὰς δέκα χιλιάδας, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Βενετίας καὶ ὁ Λορεδάνος διώρισε διοικητὴν τὸν Μαρτίνον (ladrin) μὲ τίτλον προξένου (console). Οὗτοι ἐγκατεστάθησαν εἰς γαίας χέρσους καὶ ἀγό-

¹ Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὴν Ζάκυνθον κατεῖχεν ἡ οἰκογένεια Τόκκων.

νους, τὰς ὁποίας κατέστησαν γονίμους, καὶ τώρα δὲν ἠροῦντο ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἦτο τίμιον, ἀλλ' ἠννόουν νὰ θεωροῦνται ὡς Βενετοὶ ὑπήκοοι. Ἐξακολουθεῖ ὅτι μετὰ ταῦτα ἐπρότει-
 νεν εἰς τοὺς ἐρίζοντας συμβιβασμόν, τὸν ὁποῖον οὗτοι ἐδέ-
 γθησαν, καὶ ἐγράφη καὶ ὑπεγράφη καὶ ἐκυρώθη καὶ ἀπὸ
 τὸν ἴδιον. Δὲν δύναται νὰ τὸν στείλῃ, διότι ἔμεινεν εἰς χεῖ-
 ρας τῶν ἀρχῶν Ζακύνθου, καὶ διὰ τοῦτο στέλλει περίληψιν:

«Οἱ Μωραῖται θὰ πληρώνουν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον καὶ
 τὸν κυρίαρχον τῆς Ζακύνθου τὸ δέκατον ἐπὶ τῶν προϊόντων
 τῆς γῆς, τῶν ζώων καὶ τῶν λοιπῶν εἰσοδημάτων. Θὰ πλη-
 ρώνουν ἓνα κἄποιον φόρον ἐπὶ τῶν σφαζομένων ζώων τὰ
 ὁποῖα θὰ ἐπώλουν, θὰ πληρώνουν κἄποιαν «ἀναγνώρισιν»
 εἰς τοὺς κυρίους τῶν γαιῶν τὰς ὁποίας καλλιεργοῦν. Αἱ
 δίκαι μετὰξὺ Μωραϊτῶν καὶ Ζακυνθίων θὰ δικάζονται ἀπὸ
 τὸν Βενετὸν πρόξενον, αἱ δὲ τῶν δευτέρων κατὰ τῶν πρῶ-
 των ἀπὸ τὸν Καπετάνιον τῆς Ζακύνθου. Ὁ Πρόξενος θὰ
 ὑποχρεώνη διὰ τὰς προαναφερθείσας πληρωμὰς τοὺς καθυ-
 στεροῦντας Μωραῖτας καὶ ὁ Καπετάνιος ὀφείλει νὰ τὸν συν-
 δράμη διὰ τὴν ἀπονομὴν δικαιοσύνης. Κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν
 διαφόρων εἰδῶν ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον, οἱ Μωραῖται θὰ πλη-
 ρώνουν ὅ,τι καὶ οἱ ἄλλοι Βενετοὶ ὑπήκοοι».

Ἀπὸ τὴν σπουδαίαν αὐτὴν ἐκθεσιν πληροφοροῦμεθα
 ὅτι μεγάλη μετανάστευσις Μωραϊτῶν ἔλαβε χώραν τὸ 1473
 εἰς Ζάκυνθον. Αἱ ἐγκαταστάσεις Μωραϊτῶν καὶ Κρητῶν
 ἦσαν συχναὶ κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀγῶνων Βενετίας καὶ
 Τουρκίας περὶ ἐπικρατήσεως ἐν τῇ Μεσογείῳ. Δύναται τις
 μάλιστα νὰ εἴπῃ ὅτι, μετὰ τὴν ἐρήμωσιν τὴν ὁποίαν ὑπέ-
 στη ἡ Ζάκυνθος ὑπὸ τῶν πειρατῶν καὶ τῶν ἐχθρῶν τῆς
 Βενετίας κατὰ τὰς διαφόρους ἐπιδρομὰς, ἀπωκίσθη σχεδὸν
 ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ Μωραῖτας καὶ Κρήτας καὶ ἄλλους πολε-
 μιστάς. τοὺς ὁποίους ἀμείβουσα ἡ Βενετικὴ κυβέρνησις διὰ
 τὰς πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας των, ἐνεκατέστησεν ἐκεῖ καὶ τοὺς
 παρεχώρησε τὰ ἀδέσποτα καὶ ἀκαλλιέργητα μείναντα κτή-
 ματα καὶ ἐν γένει γαίας. Ὁ Sanudo (Diarii Γ' σελ. 690
 καὶ ἀλλαχοῦ) λέγει ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς
 Μεθώνης (Ἰούνιος 1500) ἔβαλαν φωτιὰν καὶ οἱ πλεῖστοι

τῶν κατοίκων κατέφυγον εἰς Ζάκυνθον. Μετὰ τὴν ἦταν τῆς Μεθώνης ἡ Ζάκυνθος ὑπῆρξε τὸ κέντρον τῶν διασκέψεων τῶν Βενετῶν, διότι ἡ Κεφαλληνία ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

*
* *

Ὁ Jehan Thenaud, φύλαξ τῆς μονῆς τῶν Κορδιλιέρων τῆς Ἀγγουλέμης, ἐπεσκέφθη τοὺς Ἁγίους Τόπους κατὰ τὸ 1512. Διὰ τὴν Ζάκυνθον τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθη γράφει:

«Τὴν 17 Φεβρουαρίου ἐπῆλθε τρικυμία καὶ θύελλα τόση ὥστε ἐν καιρῷ νυκτὸς ἠναγκάσθημεν νὰ εἰσεέλθωμεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ζακύνθου, ἐνῶ ἔμπροσθέν μας ἐπνίγετο μία φρύστα (εἶδος πλοίου) ἀπὸ τὴν Ρόδον. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐπῆγα νὰ ἰδῶ τὴν νῆσον καὶ τὴν πόλιν εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν πολὺ εὐθηνὰ τὰ τροφίμα καθὼς καὶ τὸ κρασί τὸ ὁποῖον παράγεται ἐκεῖ. Μόλις ὅμως ἔμαθον ὅτι εἶμαι Γάλλος με ᾠδήγησαν ἐνώπιον τοῦ Ποτεστά τοῦ τόπου, τὸν ὁποῖον εἶχε διορίσῃ ἡ Βενετία, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ νῆσος αὕτη ἀνήκε, ὁ ὁποῖος συνεκάλεσε τὸ συμβούλιόν του».

Τὸ Ταξείδι τοῦ Thenaud ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τὸν τίτλον: «Le voyage d'Outremer» ἀπὸ τὸν Ch. Shefer, ὁ ὁποῖος προσθέτει εἰς σημειώσεις περὶ Ζακύνθου τὰ ἑξῆς:

«Ἡ νῆσος αὕτη, ἡ ὁποία εἰς τὸν περιηγητὴν αὐτὸν γράφεται Iacinthe, συναντᾶται ἐπίσης ὑπὸ τὸ ὄνομα Lesante. Ὁ Thevet, ὁ ὁποῖος τὴν ἐπεσκέφθη, εἶδεν ἐν αὐτῇ τὸ μωσαλεῖον τοῦ Κικέρωνος καὶ βιβλία τὰ ὁποῖα ἀφῆκεν ἐκεῖ ὁ Ἅγιος Λουδοβίκος. Οὗτος γράφει: «Ἀνεῦρον τὸν τάφον τοῦ μεγάλου καὶ περιφήμου τούτου ρήτορος Κικέρωνος καὶ ἐν παρεκκλήσιον εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ ὁποίου εἶχεν εὐρεθῆ εἰς τάφος ἀνάλογος εἰς μῆκος καὶ πλάτος, κατεσκευασμένος κατὰ τὸν ἀρχαῖον τρόπον, ὑποστηριζόμενος ἀπὸ τέσσαρας στήλους δωρικῶν μαρμαρίνων. Καὶ πρὸς χάριν μας μᾶς ἤνοιξαν τὸ μέρος (θεωροῦντες τοῦτο ὡς πολύτιμον καὶ σπανιώτατον πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἤξιζε τὸν κόπον νὰ ἰδῆ κανεὶς). Καὶ ἐκεῖ εἶδομεν τρία ἀγγεῖα ὑέλινά πάχους δύο δακτύλων, ἕκαστον τῶν ὁποίων εἶχε δύο πόδας περίπου ὕψος, γεμᾶτα

τέφρα, καλῶς βουλωμένα καὶ σφραγισμένα καὶ ἐπ' αὐτῶν ἦσαν γραμμένα τρία γδάμματα Μ. Τ. C. Τότε μοῦ ἤλθεν εἰς τὴν μνήμην ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὄποιον Ἑλληνας καὶ Λατῖνοι νησιῶται μοῦ εἶχαν εἶπη καὶ βεβαιώση ἦτο ἀληθοφανές, ὅτι δηλαδὴ ἦτο ἡ τέφρα τοῦ μεγάλου τούτου ρήτορος τῆς Ρώμης Κικέρωνος... Εἰς τὸ αὐτὸ μέρος εἶδα ἐπίσης μίαν Ἀγίαν Γραφὴν πλουσιώτατα δεμένην, χειρόγραφον ἐπὶ λαμπρᾶς περγαμηνῆς, εἰς γλῶσσαν γαλλικὴν, πρᾶγμα διὰ τὸ ὄποιον πολὺ ἐξεπλάγη. Ἦτο σκεπασμένη μὲ κόκκινο βελούδο, ὅλον ζωγραφισμένον μὲ χρυσᾶ καὶ γαλάζια. Καὶ μοῦ εἶπον ὅτι ἦτο ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς Ἅγιος Λουδοβίκος μετέβη εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ τὴν προστασίαν τῶν Χριστιανῶν καὶ ὅτι ἀφῆκε τὴν Ἀγίαν Γραφὴν αὐτὴν καὶ ἄλλα ἱερὰ βιβλία τῆς γλώσσης μας¹».

Κατὰ τὸ 1586 ὁ Βέλγος Γιουάννι Zuallardo, εὐρισκόμενος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐπεχείρησε μαζὺ μὲ διαφόρους ἄλλους ταξιδίον προσκυνήματος εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του συνέγραψεν ὀγκώδη τόμον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀφηγεῖται τὰ τοῦ ταξιδίου του καὶ δίδει πλήρη περιγραφὴν τῶν Ἱεροσολύμων. Τὸ βιβλίον του ἐπιγράφεται: «Il devotissimo Viaggio di Gierusalemme». Κατὰ τὸ ταξιδίον του ποσῆγγισεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἡ ὁποία ἦτο σταθμὸς τῶν ἐκ τῆς Λύσεως εἰς τὴν Ἀνατολὴν ταξειδευόντων. Εἰς τὸ βιβλίον του γράφει πολλὰ περὶ Ζακύνθου, ὅπου ἔφθασε τὴν 11 Ἰουλίου 1586:

«Ἐφθάσαμεν τὴν μεσημβρίαν εἰς τὴν νῆσον Ζάκυνθον, πολὺ ὠραίαν καὶ εὐάερρον... Οἱ κάτοικοι εἶναι Ἑλληνας

¹ βλέπε André Thevet—Le Grand Insulaire — χειρόγραφον τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ὑπ' ἀριθ. 15453, τόμος Β' 29. Ὁ Βόλφαγκ Μυντσερ ἐκ Babenberg, ὁ ὁποῖος ἐσταμάτησεν εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ 1556, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ τάφος τοῦ Κικέρωνος ἀνεκαλύφθη τὸ 1546 ὅταν ἔσκαπτον τὰ θεμέλια τῆς μονῆς τῶν Φραγκισκάνων. (Reyssbe beharès chreibung, Nurnberg 1624 σ. 5). Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἀγίαν Γραφὴν πρόκειται, περὶ παραδόσεως, διότι ὁ Ἅγιος Λουδοβίκος, μεταβαίνων εἰς τὴν Σταυροφορίαν, δὲν προσήγγισεν κἄν εἰς Ζάκυνθον.

ὀρθόδοξοι. Τὸ φρούριον ἔχει σχῆμα μικρᾶς πόλεως, ἐπάνω εἰς ἓν ὄρος ἀρκετὰ ὑψηλόν, εὐρισκόμενον σχεδὸν εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου... Ἐκεῖ διαμένει ὁ Προβλεπτής καὶ ὁ Γραμματεὺς του, εὐγενεῖς Βενετοί, καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ στέλλόμενοι ἐκεῖ, οἱ ὁποῖοι, καθὼς καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς ἐπικρατείας, ἀνανεοῦνται ἀνὰ δύο ἔτη. Ὑπάρχει τέλος καθολικὸς ἐπίσκοπος, ὁ ὁποῖος ἔχει τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν του... Οἱ Φραγκισκανοὶ μοναχοὶ ἔχουν ἐπίσης ἐκεῖ ἓν μικρὸν μοναστήρι. Εἰς τὸ μέσον τῆς πλατείας ὑπάρχει μία ὠραία στέρνα, ἐσχάτως κατασκευασθεῖσα.

«Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ἐκείνου, σιμὰ εἰς τὴν παραλίαν καὶ τὸν λιμένα τοῦ Ἁγίου Νικολάου, (διότι ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ ἄλλοι) ὑπάρχει ἡ πόλις, ἔχουσα μῆκος δύο μιλίων καὶ πλάτος ἡμίσεως, ἐκτεινομένη εἰς βάθος πρὸς τὸ ὄρος. Ὑπολογίζεται ὅτι ὑπάρχουν ἐκεῖ τέσσαρες χιλιάδες κατοικίαι (fuochi) ἕως ἐπάνω ὑψηλὰ καὶ ὅλα τὰ σπήτια εἶνε χαμηλά, τὰ δὲ περισσότερα χωρὶς τζάκι, ἐξ αἰτίας τῶν μεγίστων σεισμῶν, οἱ ὁποῖοι συχνὰ λαμβάνουν χώραν, καὶ ὅταν φθάνουν ἐκεῖ ξένοι τινὲς τοὺς ἐνοικιάζουν μερικὰ ἀδειανὰ μικρὰ δωμάτια, κακοφκιασμένα, καὶ ἐνίοτε σανόν, διὰ νὰ κοιμηθοῦν ἐπάνω εἰς αὐτόν, με σενδόνια κακοπλεγμένα.

«Οἱ Φραγκισκανοὶ μοναχοὶ ἔχουν ἐκεῖ ἓνα Μοναστηράκι, ὀνομαζόμενον Εὐαγγελισμός, ὅπου οἱ Καθολικοὶ συχνάζουν καὶ θάπτουν τοὺς νεκροὺς των, καθὼς καὶ τοὺς ταξειδιώτας. Ἐκεῖ ἐτάφη καὶ ὁ διασημώτατος ἱατρὸς καὶ ἀνατόμος Ἄνδρέας Βεσάλιος, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ἐκεῖ ἐρχόμενος ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Τόπους. Ἐκεῖ ὑπῆρχε προσέτι εἰς ὠραῖος Ἐπιτάφιος, ἀλλὰ τὸν ἤρπασαν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους, ὅταν διήρπασαν καὶ ἔκαυσαν ὀλόκληρον τὴν νήσον, τὸ ἔτος 1571. Τοῦ γεγονότος τούτου φαίνονται ἀκόμη σημαντικώτατα ἴχνη. Λέγεται ὅτι κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν περιτειχισμάτων τῆς Μονῆς ταύτης εὐρέθησαν δύο ὑάλινοι λήκνυθοι εἰς ἓνα τάφον...»

Ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς ἀφηγεῖται τὴν παράδοσιν τοῦ τάφου τοῦ Κικέρωνος, τὴν ὁποίαν ἐπανέλαβον σχεδὸν ὅλοι οἱ περιη-

γῆται, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι αὐτὸς προσθέτει τὴν κωμικὴν λεπτομέρειαν ὅτι ἡ μία λήκυθος περιεῖχε ὑγρὸν, σχηματισθὲν ἀπὸ τὰ δάκρυα τῶν φίλων τοῦ Κικέρωνος, κλαιόντων τὴν ἀπώλειαν τοῦ ρήτορος!

«Ὅλαι αἱ ἄλλαι ἐκκλησίαι λειτουργοῦνται ἀπὸ Ἑλλήνας ἱερεῖς καὶ ὁ Ἐπίσκοπος ἱερουργεῖ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, πλησίον τῆς Πλατείας, εἰς τὴν κορυφὴν λόφου, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸ ἓν μέρος κλείει τὸν ρηθέντα λιμένα εἰς τὴν θάλασσαν. Ὑπάρχει ἓν μικρὸν μοναστήρι καλογῆρων οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἓν παρεκκλήσιον ἀφιερωμένον πρὸς τὴν Παναγίαν τοῦ Σκοποῦ, πολὺ φημισμένην καὶ λατρευομένην ἀπὸ τοὺς ναυτιλομένους. Λέγεται ὅτι κάμνει πολλὰ θαύματα. Ὅλαι αἱ ἀνωτέρω ἐκκλησίαι εἶνε γεμᾶται εἰκόνας ἁγίων καὶ τὰς ὁποίας λατρεύουν πολὺ. Μίαν ἡμέραν προτοῦ φθάσωμεν, τέσσαρες Ἄγγλοι, εὐρισκόμενοι εἰς μίαν ἐκκλησίαν ἀπόκεντρον, ἔφθασαν εἰς τοιαύτην ἀταξίαν ὥστε ἐκομᾶτιασαν μίαν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Ὁ λαὸς λοιπὸν πολὺ ἐσκανδαλίσθη, συνέλαβε τοὺς καταστροφεῖς καὶ τοὺς ἐτραυμάτισε. Οὗτοι ἐκινδύνευσαν νὰ χάσουν τὴν ζωὴν των, καὶ ἔμενον ἀκόμη εἰς τὴν νῆσον καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν συντρόφων των καὶ ἡμῶν.

«Ἡ Βενετικὴ κυβέρνησις πληρώνει διὰ τὴν νῆσον ταύτην καὶ τὴν Κεφαλληνίαν κατ' ἔτος ἀριθμὸν τινα ἱεράκων εἰς τὸν Σουλτάνον¹ ὡς φόρον ὑποτελείας. Μένουν ἐκεῖ 30-40 ἔφιπποι στρατιῶται ὡς φρουρά.

«Οἱ λιμένες εἶνε πολὺ καλοὶ διὰ τὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα προσεγγίζουν ἐκεῖ μεταβαίνοντα καὶ ἐπιστρέφοντα ἀπὸ Κωνσταντινούπολιν, Ἀνατολὴν, Ἀλεξάνδρειαν καὶ Συρίαν, ἀλλ' ὄχι διὰ τὰς μεγάλας Γαλέρας. Τὸ ἐμπόριον εἶναι ἀρκετόν, οἶνου, σταφίδος, ἐλαιῶν, πορτοκαλιῶν, λεμονιῶν καὶ παρομοίων

¹ Ὡς γνωστὸν ἡ νῆσος περιῆλθεν εἰς τὴν Βενετίαν τὸ 1484 ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Βενετία κατέβαλεν ὡς φόρον ὑποτελείας ἐπὶ τινα χρόνον πεντακόσια δουκάτα. Περὶ παροχῆς ἱεράκων οὐδὲν γνωρίζομεν ἀπὸ τὸ κείμενον τῆς σωζομένης συνθήκης. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην συνειθίζετο ἡ παροχὴ ἱεράκων διὰ κυνήγιον εἰς ἔνδειξιν ὑποτελείας ἐνὸς ἡγεμόνος πρὸς ἄλλον.

εἰδῶν, τὰ ὅποια ἔμποροι ἀπὸ τὴν Δανίαν, Φλάνδρας, Ἀγγλίαν, Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν μεταβαίνουν ἐκεῖ καὶ ἀγοράζουν.

«Υπάρχει ἐκεῖ εἰς ὥραϊος κάμπος εὐφορος, μεταξὺ τῶν ὀρέων, πρὸς βορρᾶν δὲ ἔχει διαφόρους πηγὰς γλυκοῦ ὕδατος. Φέρουν ἐκεῖ ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν μέγαν ἀριθμὸν μαύρων, ἀμφοτέρων τῶν φύλων, τοὺς ὁποίους πωλοῦν ὡς δούλους τὸ μεγαλῆτερον μέρος εἰς τοὺς Τούρκους καὶ Λεβαντίνους καὶ τοὺς δίδουν ἀντὶ 40 - 50 ἢ 60 τσεκίγια ἕκαστον, ἀναλόγως τῆς ἀντοχῆς των πρὸς ἐργασίαν¹.

«Μετροῦν τὰς ὥρας ἐδῶ διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, καίτοι εἶνε σχεδὸν ἡ αὐτὴ χρῆσις, ἀλλὰ τὰς ἀλλάσσουν ἀναλόγως τοῦ μήκους τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, δηλαδὴ ὅταν ἀνατέλλει ὁ ἥλιος ἀρχίζουν μετρῶντες, μίαν, δύο, τρεῖς, καὶ τὸ αὐτὸ κάμνουν μετὰ τὴν δύσιν.

«Ὁ λαὸς τῆς νήσου ταύτης κατὰ τὸ παρελθὸν ἴδρυσεν τὴν πόλιν Σάγουντον εἰς τὴν Ἰσπανίαν², καταστραφεῖσαν ἀπὸ τὸν Ἀννίβαν».

Κατόπιν ὁμιλεῖ διὰ τὰς νήσους Στροφάδας «ὅπου διαμένουν μόνον ὀλίγοι καλόγηροι Ἑλληνες, ζῶντες ἀπὸ ἐλεημοσύνας, τὰς ὁποίας συλλέγουν ἀπὸ τὰς γειτονικὰς νήσους καὶ ἔχουν ἓνα μικρὸν πύργον, ὅπου καταφεύγουν μόλις ὑποπτευθοῦν τὴν ἀφίξιν τῶν Τούρκων... Εἰς Ἑλλην μᾶς εἶπεν ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχουν θαυμάσιαι πηγαί, αἱ ὁποῖαι λέγεται ὅτι πηγάζουσι ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, διὰ μέσου φλεβῶν εὐρισκομένων κάτω ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Βεβαιοῦν μάλιστα ὅτι εὐρέθησαν φύλλα δένδρων, τὰ ὁποῖα φύονται γύρω ἀπὸ μίαν μικρὰν λίμνην, καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν εἰς τὰς ρηθείσας δύο μικρὰς νήσους ἢ σκοπέλους».

¹ Τὸ ἐμπόριον τῶν μαύρων δούλων ἦτο γενικὸν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅπως διὰ μακρῶν ἐκθέτει ὁ Heyd εἰς τὸ πολῦτιμον σύγγραμμά του «Ἱστορία τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὸν Μεσαίωνα».

² Ζάκανθα, κατὰ τὸν ἐκλατινισμόν δὲ τοῦ ὀνόματος Σάγουντον, ἦτο ἀποικία τὴν ὁποίαν ἴδρυσαν οἱ Ζακύνθιοι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Βλ. Π. Χιώτου, Ἱστορικὰ Ἀπομνημονεύματα Ζακύνθου Α' σ. 71 καὶ 128.

Ὁ Γάλλος Philippe Du Fresne—Canaye, Παρισινός, ἀνῆκεν εἰς τὴν συνοδίαν τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει De Noailles. Τὸ ταξεῖδι του ἔλαβε χώραν τὸ 1573. Τὴν 15 Αὐγούστου ἀφῆκαν τὴν Μεθώνην διὰ νὰ προχωρήσουν, ἀλλ' ὁ καιρὸς ἦτο ἀπαίσιος καὶ ὁ σφοδρὸς ἄνεμος τοὺς ἔκαμε νὰ γυρίσουν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου καὶ ἠγκυροβόλησαν τὴν 29 Αὐγούστου μετὰ μαρτυρικὸν ταξεῖδι. Ὁ περιηγητὴς ἐξακολουθεῖ τὴν ἀφήγησίν του :

«Ὁ Προβλεπτής, ὀνομαζόμενος Λεονάρδος Ἔμο, ἀνέγγωσε τὰς ἐπιστολάς τὰς ὁποίας εἶχομεν ἀπὸ τὸν Βαῦλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀπὸ τὸν Πρέσβυν καὶ μᾶς ἐπέτρεπε νὰ ἐλευθεροκοινωνήσωμεν. Μόλις ἀπεβιβάσθημεν εἰς τὴν πόλιν τὸν ἐπεσκέφθημεν εἰς τὸ Φρούριον, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται εἰς τὴν κορυφὴν ἑνὸς ὄρους λίαν γονίμου, ἀλλὰ δυσκόλου κατὰ τὴν ἀνάβασιν. Εἶνε λίαν ἰσχυρόν, τόσον λόγῳ τῆς θέσεώς του ὅσον λόγῳ τῶν ὀχυρωμάτων καὶ τῶν εὐρυτάτων τειχῶν, τὰ ὁποῖα εἶνε λαμπρῶς ὀπλισμένα μὲ τηλεβόλα. Εἶνε τόσον μέγα τὸ φρούριον ὥστε ὑπάρχει μέσα εἰς αὐτὸ μικρὸς συνοικισμὸς. Καὶ ὅταν οἱ Τούρκοι κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν νῆσον, οἱ κάτοικοι φέρουν ὅλα τὰ ἐπιπλά των εἰς τὸ φρούριον. Ὑπάρχουν ἐκεῖ θαυμασῖαι στέρραι. Ἡ φρουρὰ ἀποτελεῖται τώρα ἀπὸ 100 μόνον ἀνδρας.

«Ὁ Προβλεπτής μᾶς ἐδέχθη εὐγενέστατα καὶ μᾶς προσέφερε πρόγευμα μὲ θαυμασίους οἶνους καὶ φρέσκα σταφύλια, ἀλλὰ χωρὶς ψωμί, διότι ὑπῆρχε μεγάλη ἔλλειψις τούτου. Μᾶς ἀνεκοίνωσε τὰς εἰδήσεις τὰς ὁποίας εἶχεν ἀπὸ τὴν Γαλίαν καὶ μᾶς ἐβεβαίωσεν ὅτι εἶχε συναφθῆ ἡδη εἰρήνη, εἰδησις ἡ ὁποία μᾶς ἐχαροποίησεν. (Ἡ εἰρήνη τῆς Rochelle ὑπογραφεῖσα τὸν Ἰούλιον τοῦ 1573).

«Ἀφοῦ τὸν ἀπεχαιρετήσαμεν ἐπανήλθομεν εἰς τὴν πόλιν, κειμένην εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους, εἰς τὴν παραλίαν, πολὺ ἐκτεταμένην ἀλλὰ στενὴν καὶ κατεστραμένην ἀκόμη ἀπὸ τοὺς Τούρκους: Τώρα ὁμως ἀρχίζουσι σιγὰ-σιγὰ νὰ φέρουσι ξυλείαν καὶ ὅλα τὰ χρειώδη διὰ τὴν κατασκευὴν

οικιῶν. Οἱ Ζακύνθιοι δὲν ἀγαποῦν τὰ ἀνάκτορα, ἀλλὰ κατοικοῦν ὅλοι, ἀκόμη καὶ οἱ πλουσιώτεροι, εἰς πτωχικὰς καλύβας τοποθετοῦντες ὅλας τὰς οἰκονομίας των εἰς μετρητὰ χρήματα, ὥστε ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἔλθουν εἰς τὴν νῆσον, ὅπως ἄλλοτε ἔκαμαν, νὰ δύνανται νὰ φεύγουν μὲ ὅλη τὴν περιουσίαν των.

«Ἡ Ζάκυνθος ἔχει περίμετρον 60 μιλίων καὶ εἶνε πλουσία εἰς ἔλαιον, οἶνον καὶ σταφίδα. Ἔχει ἐπίσης ἀλνκάς. Φύεται ἐκεῖ ἐπίσης βάμβαξ, καὶ συλλέγεται τόση γλυκόριζα ὥστε δὲν τῆς δίδουν καμίαν σημασίαν οἱ κάτοικοι, ἀλλ' ἀφήνουν σίονδῆποτε ἐλεύθερον νὰ συλλέγη. Ἄλλ' ἔλλειπη ὁ σῖτος, ὄχι ἀπὸ ἐλαττωματικότητα τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ἀπὸ φιλαργυρίαν τῶν κατοίκων. Λόγω τῶν μεγάλων κερδῶν τὰ ὁποῖα ἀποκομίζουν ἀπὸ τὴν σταφίδα, προτιμοῦν νὰ ὑποφέρουν τὴν ἔλλειψιν ἄρτου παρὰ νὰ σπείρουν σῖτον εἰς τοὺς ἀγρούς των.

«Οὐδέποτε εἶδα κάμπους ὠραιότερους καὶ γοιτευτικώτε-
ρους ἀπὸ τοὺς τῆς Ζακύνθου, συσκίους καὶ καταπρασίνους περικυκλουμένας ἀπὸ γόνιμα βουνά. Ὑπάρχουν περὶ τὰ 60 χωρία, καὶ ἡ Δημοκρατία τοῦ Ἁγίου Μάρκου λαμβάνει ἐτησίως πλεόν τῶν 20 χιλιάδων Δουκάτων ὡς εἰσόδημα. Ὁμιλοῦν πολὺ καλὰ ἑλληνικά, ἀλλὰ σχεδὸν ὅλοι γνωρίζουν τὴν Βενετικὴν διάλεκτον.

«Ὁλος ὁ ἄρτος ὁ κατασκευαζόμεκος εἰς τὴν Ζάκυνθον διανέμεται ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Προβλεπτοῦ. Εἶνε πολὺ ἀκριβὸς καὶ μαῦρος. Εἰς τὰ χωρία δὲν τρώγουν παρὰ κριθαρόψωμον¹».

* * *

Ἡ περιηγητὴς De Villamont κατὰ τὸ 1588 ἐπεχείρησε ταξίδιον ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Ἀνατολήν. Διὰ τὴν Ζάκυν-

¹ Συχνὰ οἱ περιηγηταὶ ἀναφέρουν σιτοδεῖαν ἐν Ζακύνθῳ, διότι ἡ Βενετία εὐρίσκετο εἰς διαρκεῖς πολέμους ἐν τῇ Μεσογείῳ καὶ δὲν ἦτο εὐκόλος ἡ προμήθεια σίτου ἄλλοθεν, διότι ὁ παραγόμενος ἐν τῇ νήσῳ ἦτο ἀνεπαρκέστατος. Ἄλλως τε πειραταὶ Τοῦρκοι συχνότατα διήρπαζον τὴν νῆσον.

θὸν λέγει ὀλίγα, διότι δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα. Τονίζει ὅτι, καίτοι μικρὰ ἢ νῆσος, ἐν τούτοις εἶνε κατὰ πολὺ ἐμπορικωτέρα τῆς Κεφαλληνίας, διότι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου οἱ ταξειδεύοντες προσεγγίζουν ἐκεῖ διὰ νὰ ἐμπορευθοῦν καὶ φορτώσουν εἰς τὰ πλοῖα τῶν τόσον οἶνον Μαλβαζίας καὶ μωσχᾶτα σταφύλια, ὅσον Κορινθιακὴν σταφίδα καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα. Καὶ οἱ ἄπλοι ἀκόμη διαβᾶται σταματοῦν ἐκεῖ καὶ ἀγκυροβολοῦν διὰ νὰ προμηθευθοῦν τροφίμα, διότι ὁ τόπος εἶνε λίαν κατάλληλος πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον...

Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου τούτου εἶνε *Les Voyages du Seigneur de Villamont*.

*
* *

Κατὰ τὸ 1480 ἀνώνυμος περιηγητὴς, διελθὼν ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον, ἀναφέρει ὅτι πρὸ ἐνὸς ἔτους οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν τὴν πόλιν καὶ ἔσφαξαν ὅλους τοὺς χριστιανούς, οἱ ὅποιοι εὗρισκοντο ἐκεῖ καὶ ὅτι ἡ νῆσος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εὗρίσκετο ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. (*Le Voyage de la Sainte cyte Hierusalem avec la description des lieux portz, villes, citez et aultres passaiges fait l'an mil quatte cens quatre vingtz.*)

*
* *

Ὁ ἱερεὺς Jerome Maurand, Γάλλος, κατὰ τὸ 1544 ἐπεχείρησε ταξίδιον ἀπὸ τὴν πατρίδα του Antibes εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὴν περιγραφὴν τούτου ἐξέθηκεν εἰς βιβλίον τιλοφορούμενον *Itinerario di Hieronimo Maurando*, τυπωμένον ἰταλιστί. Τὴν 22 Ἰουλίου εὗρίσκετο εἰς τὴν Ζάκυνθον, περὶ τῆς ὁποίας γράφει:

«Τὴν 10ην πρωϊνὴν ὥραν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ μόλις εἰσῆλθομεν εἰς τὸν λιμένα ἐκάμαμεν μεγάλους πανηγυρισμούς, πυροβολοῦντες μὲ ὅλα τὰ τηλεβόλα καὶ ὑψώσαντες ὅλας τὰς σημαίας καὶ τὰ λάβαρα. Καὶ τὸ φρούριον τῆς Ζακύνθου ἀνταπέδωκε τοὺς χαίρετισμούς¹.

¹ Διὰ νὰ ἐννοηθῇ ἡ πανηγυρικὴ εἴσοδος αὕτη δεόν νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ περιηγητὴς ἐπέβαινε τοῦ Γαλλικοῦ στόλου,

«Ὅταν αἱ γαλεραι ἠγκυροβόλησαν, ὁ φρούραρχος, ὁ Προβλεπτής καὶ πολλοὶ εὐγενεῖς ἦλθον εἰς τὴν γαλέραν μὲ δῶρα καρπούς, πουλιὰ καὶ ἄλλα τρόφιμα, διὰ νὰ ὑποβάλλουν τὰ σέβη των εἰς τὸν Κύριόν μου. Καὶ ἐγένοντο δεκτοὶ μὲ μεγάλην ἐγκαρδιότητα. Ἡ νῆσος αὕτη εἶνε ἑλληνικὴ, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Βενετίας. Ἔχει ἑκτασιν ἑκατὸν μιλίων, εἶνε κατωκημένη καὶ ἔχει ὠραιότατην ὀχύρωσιν μὲ ἔφιππον καὶ πεζὴν φρουράν. Τὸ φρούριον καὶ ἡ πόλις ἔχουν κατασκευασθῆ οὕτω: (Ἐπακολουθεῖ σχεδιάγραμμα).

«Ὁ κ. Πρέσβυς ἔστειλεν εἰς τὴν ξηρὰν τὸν γραμματέα τοῦ πλοίου «Reale», κ. Chastelet, ἐλεγκτήν, ἓνα Ἕλληνα ὄνομαζόμενον Μιχάλην καὶ ἓνα Λιπαριώτην ναύτην, ὡς ἐπίσης καὶ μερικοὺς σκλάβους, διὰ νὰ προμηθευθοῦν οἶνον καὶ τρόφιμα. Ἐνῶ ἦσαν εἰς τὴν ξηρὰν οἱ σκλάβοι καὶ ὁ Λιπαριώτης ἐδραπέτευσαν. Ὁ Κύριός μου, βλέπων ὅτι ἔφυγαν, ἔστειλε τὸν κ. Entrecasteaux εἰς τὸν Προβλεπτήν διὰ νὰ φροντίσῃ νὰ τοὺς συλλάβῃ, καὶ βλέπων ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀδύνατον, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τὴν ὁποίαν τοῦ ἔκαμεν ὁ ἄνω Entrecasteaux, καὶ ἀπὸ τὰς ἀπειλὰς τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ κάτοικοι τῆς νήσου εἰς τὸν ἄνωτέρω κύριον, τὴν δευτέραν μετὰ μεσονύκτιον ὥραν, ἐνῶ δύο νησιῶται ἦλθον εἰς τὴν γαλέραν διὰ νὰ πάρουν τὸ ἀντίτιμον τοῦ οἴνου τὸν ὁποῖον εἶχον πωλήσῃ εἰς τὸν γραμματέα καὶ κομίση εἰς τὴν γαλέραν, ὁ Κύριός μου βλέπων ὅτι ὁ Chastelet, καθὼς καὶ ὁ Μιχάλης, ἐβράδυνον νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν γαλέραν, τόσον λόγῳ τῆς φυγῆς τῶν σκλάβων ὅσον καὶ λόγῳ τῆς βραδύτητος τοῦ γραμματέως καὶ τῶν ἄλλων, ὀργισθεὶς διέταξε νὰ σηκώσουν τὴν ἄγκυραν καὶ ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον, ἀλλ' ἐκρατήσαμεν ὁμήρους τοὺς δύο ἐμπόρους οἴνου».

Τὸ πλοῖον, φθάσαν εἰς τὴν Μεθώνην, ἀνέμεινε τὴ ἀφίξιν τῶν προσώπων τὰ ὁποῖα ἔμειναν εἰς τὴν Ζάκυνθον. Τότε βλέπων ὅτι δὲν ἦρχοντο, ἔγραψεν εἰς τὸν Προβλεπτήν τῆς νήσου, «μὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους τοὺς ὁποίους εἶχε κρατήσῃ ἀπὸ τὴν Ζάκυνθον ὡς ὁμήρους καὶ τοὺς ἔστειλε μὲ μίαν γαλιόταν τουρκικὴν, τὴν ὁποίαν εὗρεν εἰς Μεθώνην καὶ ἡ ὁποῖα ἐπήγαιεν εἰς συνάντησιν τοῦ Τούρκου ἀρχιναυάρχου

Βαρβαρόσα». Δὲν γνωρίζομεν πῶς ἐτελείωσε τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, διότι ὁ συγγραφεὺς δὲν ὀμιλεῖ πλέον περὶ τούτου κατωτέρω.

Ὁ περιηγητὴς Cornelio Magni, ἀπὸ τὴν Πάρμαν τῆς Ἰταλίας, συνοδεύσας τὸ 1675 τὸν Μαρκήσιον De Nointel ἔγραψε δύο βιβλία τοῦ ταξιδίου του, τὸ ἐν περιγραφὴν τῶν Ἀθηνῶν (Relazione della città d'Athene—Parma, 1688) καὶ ἕτερον ὑπὸ τὸν ἐκτενῆ τίτλον: Quanto di più curioso e vago ha potuto raccogliere Cornelio Magni nel primo biennio da esso consumato in viaggi e dimore per la Turchia. In Parma 1679. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τόμους, εἰς τὸν πρῶτον τοῦ ὁποίου ἐν σελίδι 19 κ. ἔ. γράφει περὶ Ζακύνθου:

«Ἐφθάσαμεν τῇ 12ῃ Δεκεμβρίου (1671) εἰς τὴν Ζάκυνθον, μικρὰν ἀλλὰ σημαντικὴν νῆσον τῆς Βενετίας. Ἐσχεδιάζομεν νὰ μείνωμεν ἐκεῖ διὰ νὰ πάρωμεν μόνον ὕδωρ, καὶ νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸ ταξεῖδι μας, ἀλλὰ καταληφθέντες ἀπὸ ἀγριοτάτην τρικυμίαν ἠναγκάσθημεν νὰ παραμείνωμεν ἐκεῖ εἴκοσι ἡμέρας.

«Ἡθέλησα νὰ ἀποβιβασθῶ, τοῦτο δὲ κατώρθωσα μὲ μεγάλον κόπον καὶ εὖρον τὴν πόλιν ἔχουσαν ἀπόλυτον ἔλλειψιν ἄρτου, διότι εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων καὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν σίτου προσετέθη πλῆθος μέγα Κρητικῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταφύγει ἐκεῖ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ἀτυχοῦς νήσου των, τοῦθ' ὅπερ ἐπηύξανε τὰς δυσχερείας τῶν τροφίμων.

«Ἐπεσκέφθη τὸν καθολικὸν ἐπίσκοπον Μονσινιὸρ Gozzadino, πρόσωπὸν λίαν ἀξιότιμον καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε ἀφήσῃ εἰς τὴν Ρώμην καλὴν φήμην. Ἀντελήφθη ὅτι εἶχον ἤδη ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ σχεδὸν ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν, διότι ἡ ζωή, ἡ ὀμιλία καὶ ἡ ἐνδυμασία ἤρχιζε νὰ φαίνεται ἀνατολική.

«Ἐπεσκέφθη τὸ φρούριον, εὐρισκόμενον ἐπὶ ὄρους, ὅπου μένει ὁ Προβλεπτής, ὁ ὁποῖος συνήθως εἶνε ἀπὸ ἐκλε-

κτὴν οἰκογένειαν. Μοῦ φαίνεται ὅτι ὁ παρὼν εἶνε ἀπὸ τὴν ἀρχαιοτάτην καὶ γερουσιαστικὴν οἰκογένειαν Pisana.

«Εὗρομεν δύο ἀγγλικά πλοῖα εἰς τὸν λιμένα ἐκεῖνον, ἔλθόντα ὅπως φορτώσουν σταφίδα, διότι εἰς τὴν νῆσον παράγεται μεγίστη ποσότης ταύτης καὶ μὲ ἐβεβαίωσαν ὅτι μόνη ἡ Ἄγγλία ἐπρομηθεύετο πλέον τοῦ ἡμίσεως ἑκατομμυρίου pezze da otto ἀπὸ τὸ ἐμπόρευμα αὐτό.

«Ἄν εἰς τὴν Μεσσηνίαν τῆς Ἰταλίας μετὰ δυσκολίας εὕρισκετο ξενοδοχεῖον, ἐδῶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὗρεθῇ τοιοῦτον, διὰ τοῦτο κάθε βράδυ ἤμην ἠναγκασμένος νὰ μεταβαίνω εἰς τὸ πλοῖον. Μίαν νύκτα τόσον ἐδυνάμωσεν ἡ τρικυμία ὥστε ἠναγκάσθημεν νὰ ρίψωμεν ὅλας τὰς ἀγκύρας, καὶ μ' ὅλα ταῦτα δυσκόλως ἠδυνήθημεν νὰ κρατηθῶμεν, οὔτε ἠδυνήθημεν πλέον νὰ ἀποβιβασθῶμεν.

«Τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων πᾶσαν κατέβαλον προσπάθειαν νὰ λειτουργηθῶ, καὶ μετὰ μεγάλου κόπου καὶ κινδύνου τὸ κατώρθωσα. Εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην, καθὼς καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας, οἱ καθολικοὶ συμμορφοῦνται μὲ τὸ ἑλληνικὸν ἡμερολόγιον δι' εὐκολίαν τοῦ ἐμπορίου, κατὰ συνέπειαν τὰ Χριστούγεννα ἐωρτάσθησαν δέκα ἡμέρας μετὰ τὰ ἰδικὰ μας».

* * *

Κατὰ τὸ 1666 ὁ Πάπας διέταξε τὸν Μονσινιόρ Σεμπαστιάνη Ἐπίσκοπον Ἱεραπόλεως νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ἐπιθεωρήσῃ τὰς ἐκεῖ καθολικὰς ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ ταξείδια δὲν ἦσαν εὐκόλα, διότι διεξήγετο ἄγριος ἀγὼν μεταξύ Τούρκων καὶ Βενετῶν εἰς τὴν Μεσόγειον περὶ ἐπικρατήσεως καὶ διότι ἡ θάλασσα ἐκείνη ἦτο γεμάτη πειρατικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν ἀληθῆ μάστιγα διὰ τοὺς ταξειδιώτας. Διὰ τοῦτο ὁ Ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως, ὅπως ἀφηγεῖται εἰς τὰ «Ἀπομνημονεύματά» του, δημοσιευθέντα ἐν Ρώμῃ κατὰ τὸ 1686 ἐδίστασε κατ' ἀρχὰς νὰ δεχθῇ, ἀλλὰ κατόπιν ἐπιμόνων παρακλήσεων τοῦ Πάπα, ἠναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ. Τὰ τοῦ ταξιδίου του περιέγραψεν εἰς βιβλίον λίαν ἐνδιαφέρον, διότι ἐν αὐτῷ δεικνύει μεγά-

λην παρατηρητικότητα, ἔχει δὲ τὸ προσὸν ὅτι δὲν ἀσχολεῖται, ὅπως οἱ περισσότεροὶ περιηγητὰί τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μὲ τὰ ἀρχαιολογικὰ μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ μὲ τὴν ζωντανὴν ζωὴν καὶ ἰδίως τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοσμικὴν. Διὰ τοῦτο τὸ βιβλίον τοῦ αὐτοῦ εἶνε ἀπὸ τὰ χρησιμώτερα τῆς ἐποχῆς.

Εἶχεν ἐπιχειρήσῃ καὶ προηγουμένως ταξείδιον εἰς τὴν Μεσόγειον, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος καὶ εἶχε πάλιν ἐπισκεφθῆ τὴν Ζάκυνθον, ὅπου μάλιστα εἶχεν ἀποκτήσῃ πολλοὺς φίλους. Κατὰ τὸ παρὸν ταξείδιον παρέμεινε δις εἰς τὴν Ζάκυνθον, κατὰ τὴν κάθοδον καὶ κατὰ τὴν ἀνοδον. Ἐφθασεν εἰς Ζάκυνθον ἐρχόμενος ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου 1666. Παρέμεινεν εἰς τὴν Καθολικὴν ἐπισκοπὴν, διότι «ὁ ἐπίσκοπος Ζακύνθου Φραγκῖσκος Κοτζαδίνη, ἀπουσίαζεν ἀπὸ τετραετίας δι' ὑποθέσεις τοῦ εἰς τὴν Ρώμην, τελευταῖον δὲ τὸν εἶχε συναντήσῃ εἰς τὴν Βενετίαν, σκοπεύοντα γὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ζάκυνθον».

Κατόπιν ἀφηγεῖται διὰ μακρῶν τὴν θλιβερὰν ἱστορίαν τῆς οἰκογενείας τοῦ Προξένου τῆς Γαλλίας εἰς Ζάκυνθον. «Οὗτος εἶχε μίαν θυγατέρα σπουδάζουσαν εἰς Μασσαλίαν. Θελήσασα νὰ ἐπανίδῃ τοὺς γονεῖς τῆς ἐπεβιάσθη πλοίου, ἀλλὰ συνελήφθη ὑπὸ τῶν πειρατῶν καὶ μετεφέρθη αἰχμάλωτος εἰς Ἀλγερίαν. Ὅσας προσπαθείας καὶ ἂν κατέβαλεν ὁ πατὴρ τῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν ἀπελευθέρωσῃ. Μετὰ τινα καιρὸν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ ἐταξείδευε μὲ πλοῖον γεματὸν ἐμπορεύματα διὰ τὴν Ὀλλανδίαν. Συνελήφθη πλησίον τοῦ Γιβραλτᾶρ ἀπὸ πειρατᾶς, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐπώλησαν ὡς δοῦλον εἰς τὸ Ἀλγέριον. Κατὰ σύμπτωσιν ὁ αὐθέντης τοῦ ἦτο καὶ αὐθέντης τῆς ἀδελφῆς του. Ἐκεῖ οἱ δύο νέοι ἀνεγνωρίσθησαν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀποδράσουν μαζύ. Ἀργότερα ὁ πατὴρ τοῦ κατώρθωσε νὰ ἐξαγοράσῃ τὸν υἱὸν του, ἀλλὰ τὴν κόρην δὲν τὴν παρέδιδε ἀντὶ οὐδενὸς ποσοῦ ὁ αὐθέντης τῆς. Τὴν 7 Δεκεμβρίου ἀπέπλευσε τῆς Ζακύνθου ἐπιβαίνων τοῦ Βενετικοῦ πολεμικοῦ πλοίου «Λέαινα».

Ὅταν ἐτελείωσεν ἡ μακρὰ ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον ἐπιθεώρησις τῶν καθολικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Ἰταλίαν,

ἔσταμάτησε μακρότερον εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ μᾶς διετήρησε τὰς ἀκολουθούς πληροφορίας:

Ἐφθάσεν ἐκεῖ κατὰ τὴν μεγάλην Ἑβδομάδα. Τὸ ἑσπέρας τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς ἔκαμε ἐν συγκινητικὸν κήρυγμα, κατόπιν δὲ μετέσχε μεγαλοπρεποῦς λειτανείας, κρατῶν ὁ ἴδιος τὸ Ἅγιον Δισκολότηρον. Ἡ λειτανεῖα ἐπέρασεν ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ὁδοὺς τῆς πόλεως μεγαλοπρεπῶς φωταγωγημένας. Ἠκολούθει ὄλος ὁ λαὸς μὲ λαμπάδας καὶ ψάλλων. Ἡ λειτανεῖα αὕτη προήρχετο ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Santa Maria.

«Πλὴν αὐτῆς ὑπάρχει ἡ καθολικὴ μητρόπολις ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Μάρκου, μικρά, ἀλλὰ κομψὴ καὶ στολισμένη, μὲ τὴν ἐπισκοπικὴν κατοικίαν πολὺ πτωχικὴν. Εἰς τὸ φρούριον εἶνε μία ἐκκλησία τῶν Μοναχῶν Κονβεντουάλη, καὶ δύο ἄλλα παρεκκλήσια, εἰς τὰ ὁποῖα σπανίως γίνεται λειτουργία. Καὶ μεταξὺ φρουρίου καὶ τῆς πόλεως εἶνε ἡ τοῦ Ἁγίου Ἡλία, πρότερον ἀνήκουσα εἰς τοὺς Δομηνικανοὺς μοναχοὺς, τώρα δὲ εἰς τοὺς Κοβεντουάλη. Ἡ Βενετικὴ Δημοκρατία τὰς δίδει εἰς ὅποιον τῆς ἀρέσει.

«Αἱ ἑλληνικαὶ ἐκκλησίαι εἰς τὴν πόλιν ἀνέρχονται εἰς 40 τὸν ἀριθμὸν, καλῶς διατηρημένα, μίαν Μονὴν καλογραϊῶν καὶ 3-4 ἄσυλα τῶν ἰδίων, εἰς τὰ ὁποῖα διαμένουν 2-3. Εἰς τὸ φρούριον ἔχουν ἄλλας 8 ἐκκλησίας καὶ μίαν μονὴν καλογραϊῶν. Καθ' ὅλην τὴν ἄλλην νῆσον ὑπάρχουν περὶ τὰς 200 ἐκκλησίας καὶ 7 μοναστήρια καλογήρων μὲ πλεον τῶν 200 μοναχοὺς. Καθ' ὅλην τὴν νῆσον ὑπάρχουν 150 ἱερεῖς, καὶ εἰς τὴν πόλιν παραμένει ὁ Πρωτοπαπᾶς, ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ ὁποῖος συνήθως διαμένει εἰς τὴν Κεφαλληνίαν».

Ἐφοῦ ἀναφέρει τὰς διαφόρους παραδόσεις περὶ τῆς ἀρχαίας Ζακύνθου, τὰς γνωστὰς καὶ ἔξ ἄλλων πλείστων πηγῶν, καὶ τὰ περὶ τάφου Κικέρωνος, προσθέτει:

«Εἰς τὸ φρούριον διαμένουν ὁ Προβλεπτής καὶ δύο Σύμβουλοι, Βενετοὶ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι κυβερνοῦν καὶ ἐπιβλέπουν τὴν νῆσον. Λέγεται ὅτι ἐν αὐτῇ οἱ τράγοι, ὅταν πνέουν οἱ ἐτήσιοι ἄνεμοι (δηλαδὴ σιρόκο - λεβάντες) τοὺς ὑποδέχον-

ται μὲ ἀνοικτὸν στόμα καὶ ὅτι κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην δὲν πίνουν ὕδωρ. Ὑπάρχει ἀφθονία σταφυλῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας μποροῦν νὰ φρωτωθοῦν τριάντα καράβια καὶ παράγει καλὰ λάδια καὶ ἄριστα κρασιά, ἰδίως τὰ λεγόμενα μοςχάτο καὶ ρομπόλα.

« Πλὴν τῆς πόλεως καὶ τοῦ Κάστρου, ἔχει 47 χωρία μεγάλα. Οἱ Ἕλληνες εἶνε 20 χιλιάδες εἰς τὴν πόλιν, 100 εἰς τὸ Κάστρον καὶ 22 χιλιάδες εἰς τὰ χωριά. Ἐλάχιστοι εἶνε οἱ Λατίνοι, τόσον εἰς τὴν πόλιν ὅσον καὶ εἰς τὸ φρούριον καὶ ποτὲ δὲν ὑπερβαίνουν τοὺς τρισχιλίους, συμπεριλαμβανομένων τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ξένων. Δὲν ὑπάρχουν δὲ παρὰ 4 ἱερεῖς τοῦ θρησκευμάτος μας. Ἰδρυσε τὴν ἐπισκοπικὴν αὐτὴν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, καὶ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἦτο ὑπὸ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν τῆς Κορίνθου, ἀλλὰ κατόπιν ἔμεινε προσεκολλημένη εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Ἐδραν (τὴν Ρώμην) καίτοι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας διατείνεται ὅτι εἶνε ὑποτελής του. Ὑπῆρχον πολλοὶ τιτουῦχοι καὶ κανονικοὶ ἱερεῖς ἐν αὐτῇ ἀλλ' ὅταν ὁ Βαρβαρόσας ἐπέδραμε κατὰ τῆς νήσου τοὺς ἀπήγαγε σκλάβους ἐπὶ τῶν δύο πλοίων του, μαζὺ μὲ ὅλους κληρικοὺς καὶ μοναχοὺς οἱ ὁποῖοι εὗρισκοντο ἐκεῖ. Τότε οἱ Ἕλληνες ἤρπασαν τὰς περιουσίας των, καὶ οὐδέποτε πλέον ἠδυνήθησαν νὰ τὰς ἐπανακτήσουν. Παραμένει ὅμως ἐκεῖ μία μονή (Comenda) τοῦ Τάγματος τῶν Ἰπποτῶν τῆς Μάλτας καθὼς καὶ εἰς τὴν Κεφαλληνίαν.

Ὑπάρχουν εἰς τὴν πόλιν 800 Ἑβραῖοι, πολὺ πλούσιοι, οἱ ὁποῖοι ζοῦν μὲ πολλὴν ἐλευθερίαν, ἔξασκοῦν τὴν ἱατρικὴν, διατηροῦν ὑπηρετίας καὶ ὑπηρέτας χριστιανοὺς καὶ ἐὰν εὗρον κανὲν ἔκδητον παιδί τὸ πέρνονν καὶ τὸ ἀνατρέφουν εἰς τὴν αἴρεσίν των. Ὑπάρχουν ἐκεῖ ἐπίσης ἔμποροι διαφόρων εἰδῶν, ἰδίως ἐκ Βορρᾶ. Καὶ ἐπειδὴ εἶνε αἰρετικοὶ (διαμαρτυρόμενοι) προσπαθοῦν νὰ μολύνουν καὶ τὴν νήσον καὶ μὲ βιβλία καὶ μὲ τοὺς ἱερεῖς των καὶ μὲ τοὺς ἱεροκήρυκὰς των. Προσεφέρθη εἰς τοὺς Ζακυνθίους νὰ ἰδρῦσουν εἰς τὴν Ἀγγλίαν μίαν ἱερατικὴν σχολὴν, ὅπου νὰ διδάσκωνται ἄρκετοὶ νέοι ἐκ τῶν τέκνων των, ἀλλ' αἱ προσπάθειαι των ἐνανάγησαν. Ζητεῖται ὅμως νὰ ἰδρυθῇ εἰς τὴν νήσον ἐκείνην

ἐν ἱεροσπουδαστήριον τῶν μοναχῶν Ἰησουϊτῶν. Τὸ πρᾶγμα προετάθη τόσον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς καὶ ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ μία ἐγγραφή, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεγράφησαν πλεόν τῶν 20, καὶ ὅλοι σχεδὸν Ἕλλη- νες, νὰ πληρώνουν 100 δουκάτα κατ' ἔτος δι' ἕκαστον τῶν τέκνων των καὶ ἠθέλησαν νὰ ὑποβάλλω ἐγὼ τὴν αἰτησί- των πρὸς τὴν Προπαγάνδαν εἰς τὴν Ρώμην. Βεβαίως τὸ τοιοῦτον θὰ ἦτο χρησιμώτατον, διότι δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ διδάσκαλοι καὶ οἱ νέοι παραδίδονται εἰς τὴν ἀργίαν καὶ τὰς διασκεδάσεις, γινόμενοι πλήρεις ἐλαττωμάτων. Καὶ ὅμως μὲ τὴν σπουδὴν θὰ ἔκαμνον μεγάλας προσόδους, διότι εἶνε πολὺ ἔξυπνοι, οὔτε εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα σήμερον ὑπάρχει ἄλλο καλὸν παρὰ ἢ Ζάκυνθος, νῆσος γονιμωτάτη, πλουσιωτάτη, καλῶς κατοικημένη καὶ ἔχουσα μέγα ἐμπόριον. Περὶ τῆς ὁποίας, ὁμιλήσας ἀλλαχοῦ, δὲν θὰ εἴπω ἐδῶ περισσότερα».

Ἡ τελευταία αὕτη φράσις δεικνύει ὅτι ὁ Σεμπασιτιάνη ἔχει γράψει περὶ Ζακύνθου εἰς ἄλλο προγενέστερον ἔργον του, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς οὐδαμοῦ εὔρομεν.

*
* *

Ὁ Simone Pomardi κατὰ τὰ ἔτη 1804-1806 συνώδευ- σεν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἄγγλον ἀρχαιολόγον καὶ συγγρα- φέα Edward Dodwell, περίφημον διὰ τὸ περὶ Ἑλλάδος σύγγραμμά του. Καὶ ὁ Pomardi, ὅμως, ὁ ὁποῖος ἦτο ζωγράφος Ἰταλὸς καὶ ἔκαμε διὰ τὸν Ἄγγλον συγγραφέα τὰς εἰκόνας τοῦ βιβλίου του, δὲν ἐλησμόνησε νὰ κρατήσῃ καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν του διαφόρους πρωτοτύπους εἰκόνας τῶν μερῶν τὰ ὁποῖα ἐπεσκέφθησαν καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του Ρώμην ἐξέδωκεν ἐν πολυτελῶς τυπωμένον βιβλίον μὲ θαυ- μασίας χαλκογραφίας τῆς Ἑλλάδος καὶ μὲ περιγραφὰς ὄχι ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρουσας. Εἰς τὴν Ζάκυνθον παρέμεινε πολλὰς ἡμέρας, διότι εἶχεν ἀσθενήσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ μετέβη ἐκεῖ πρὸς ἀνάρρωσιν,

Ἐφθασεν εἰς τὴν Ζάκυνθον τὴν 23 Ἰανουρίου 1806. Κατώκησεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἄγγλου ὑποπροξένου κ. Κασι-

μάτη, ὁ ὁποῖος τὸν περιεποιήθη πολὺ. Κατὰ τὴν δέμηνον σχεδὸν διαμονὴν του ἔσχεν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ τὴν πόλιν καὶ τὴν ἔξοχὴν:

«Ἡ πόλις, γράφει, κεῖται κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς καὶ τοῦ Μώλου, ἐκτεινομένη ἡμικυκλικῶς εἰς ἓν καὶ πλεον μίλιον μέχρι πέραν τοῦ ποταμοῦ Camuga¹ ὁ ὁποῖος εἶνε καὶ ὁ μόνος εἰς τὴν νῆσον. Εἷς μακρὸς δρόμος τέμνει τὴν πόλιν σχεδὸν κατὰ τὸ μέσον, ἡ λοιπὴ πόλις ἀπλοῦται εἰς τὴν κλιτὸν τοῦ λόφου ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται τὸ Φρουρίον. Κατὰ μῆκος τοῦ μεγάλου δρόμου ὑπάρχουν στοαὶ κάτω ἀπὸ τὰς οἰκίας, αἱ ὁποῖαι εἶνε χρήσιμοι διὰ τὸν ἥλιον καὶ τὰς βροχάς, ἀλλὰ καθιστῶσι τὰ καταστήματα σκοτεινότερα. Ἡ παραλία εἶνε μεγάλη καὶ πλατεῖα, ἀλλὰ σχεδὸν ἀνοικτὴ ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευράς, κατὰ συνέπειαν τὰ πλοῖα δὲν μένουσιν ἐν ἀσφαλείᾳ. Ὁ Μῶλος προστατεύει τὰ μικρὰ σκάφη, διὰ τοῦτο οἱ Ζακύνθιοι θέλουσιν νὰ τὸν ἐπεκτείνουσι.

«Οἱ νησιῶται ὁμιλοῦν τὴν Βενετικὴν διάλεκτον καὶ τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἤκιστα κομψῶς. Ὁ πληθυσμὸς τῆς πόλεως ἀνέρχεται εἰς 14 χιλιάδας κατοίκους μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, συμπεριλαμβανομένων καὶ 300 περίπου Ἑβραίων, οἱ ὁποῖοι εἶνε ἐγκεκλεισμένοι εἰς τὸ Γέττο. Καθ' ὅλην τὴν νῆσον ὑπάρχουν 40 χιλιάδες ἄτομα. Ἐντὸς τῆς πόλεως εἶνε 60 ἐκκλησίαι, ἐκ τῶν ὁποίων 5 μόνον καθολικαί, δηλαδὴ ὁ Ἅγιος Μάρκος, ἡ Παναγία (Santa Maria), ὁ Ἅγιος Ἡλίας καὶ αἱ δύο τοῦ Φρουρίου καὶ τοῦ Λαζαρέτου. Ὅλοι αἱ ἄλλαι εἶνε ὀρθόδοξοι.

«Τὸ κλίμα τῆς νήσου εἶνε θαυμασίον καὶ ἡ καλλιέργεια καὶ τὸ ἐμπόριον ἀκμαῖζουσιν, διότι οἱ κάτοικοι εἶνε ἐργατικώτατοι καὶ βιομηχανικώτατοι. Τὰ τρόφιμα ὅμως τὰ ὁποῖα ἡ νῆσος παράγει δὲν ἀρκοῦν εἰς τὴν κατανάλωσιν, κατὰ συνέπειαν εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ φέρουσι σίτον ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, καθὼς καὶ κρέας, τῶν ὁποίων ἔχει μικρὰς ποσότητας. Εἶνε ὅμως πλουσία εἰς ἐλαιῶνας, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους συλλέγει πολὺν

¹ Ἐννοεῖ τὴν γέφυραν ἢ ὁποῖα εὐρίσκεται ἐκεῖ καὶ ἡ ὁποία φέρει εἰς τὴν Βενετικὴν διάλεκτον τὸ ὄνομα Καμάρια.

ἔλαιον, ἀμπέλους, πορτοκαλέας, καὶ λεμονέας. Κατὰ συνέπειαν τὰ ἐξαγόμενα εἶδη εἶνε τὸ ἔλαιον, σταφῖς καὶ σάπων, τὸ μέλι ὅμως καὶ κερὶ εἶνε ἐλάχιστα. Ἡ ἐγγύτης τῆς πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἔκαμεν ὥστε νὰ ἔχη ἐν καλὸν Λαζαρέτον (Λοιμοκαθατήριον) εὐρισκόμενον πρὸς Ἀνατολὰς τῆς πόλεως πρὸς τὸ ὄρος Σκοπὸς.

« Συχνὰ γίνονται ἐκεῖ σεισμοὶ καὶ ἐγὼ ἀκόμη, κατὰ τὴν βραχεῖαν ἐκεῖ διαμονὴν μου, ἠσθάνθην ἀρκετούς. Ἀπὸ ἀρχαιότητος τίποτε ἄλλο δὲν δύναται τις νὰ ἰδῆ παρὰ τὴν πηγὴν νάφθης περὶ τῆς ὁποίας ὀμιλεῖ ὁ Πausanias. Τὴν πίσσαν αὐτὴν χρησιμοποιοῦν διὰ τὰ πλοῖα, ἀφοῦ ἐνώσουσιν μὲ αὐτὴν ἀκόμη κατράμι πλέον πυκνόν, διότι ἡ ἐκεῖθεν συλλεγομένη πίσσα εἶνε πολὺ ἀδύνατος.

« Τὸ Φρούριον κατέχει τὴν ὄχυρὰν θέσιν ὅπου ὑπῆρχεν ἡ ἀρχαῖα Ζάκυνθος καὶ εὐρίσκεται ἐπὶ βουνοῦ ἀπροσπελάστου ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη πλὴν ἐκείνου ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀνέρχονται καὶ ὀπόθεν ἀπολαμβάνει τις μίαν ἕξαισίαν θέαν. Ἐντὸς τοῦ φρουρίου εἶδα πολλὰς οἰκίας τοποθετημένας εἰς τὴν γραμμὴν μὲ δρόμους καὶ κήπους. Αἱ κατοικίαι αὗται χρησιμεύουν ὡς διαμονὴ τῶν οἰκογενειῶν τῶν στρατιωτῶν τῆς φρουρᾶς, ἡ ὁποία τότε ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ρώσσοις, σήμερον δὲ ποὺ γράφω ἀπὸ Ἀγγλοῦς (1819).

Αἱ οἰκίαι αὗται ἀνέρχονται τοῦλάχιστον εἰς 300. Ὑπάρχει ἐπίσης καὶ εἰς καθολικὸς ναός. Τὰ τεῖχη τὰ περιβάλλοντα τὸ φρούριον εἶνε πολὺ καλά. Πλὴν τούτου προστατεύεται ἀπὸ πολὺ πυροβολικὸν καὶ ἰσχυρὰν φρουράν.

« Πλὴν τῆς πόλεως ἡ νῆσος ἔχει πλέον τῶν 50 χωρίων, τοποθετημένων σχεδὸν ὅλων εἰς τὴν κοιλάδα πρὸς δυσμὰς καὶ εἰς τὰ ἐγγὺς βουνά. Ἐνα πρωτὶ ἀνέβην ἐπὶ τοῦ ὄρους Σκοπὸς διὰ νὰ ἀπολαύσω τὴν θέαν καὶ μετὰ πορείαν ἀρκετὰ κουραστικὴν ἔφθασα εἰς τὴν κορυφὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει μικρὸν δάσος καὶ εἰς τὸ ὑψηλότερον αὐτοῦ σημεῖον ἕνα μοναστήρι καὶ τέλος μία ἀπόκρημνος κορυφὴ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐσκάλωσα. Ἀπὸ ἐκεῖ διακρίνονται τὰ βουνὰ τῆς Πελοποννήσου »

Ὁ Γερμανὸς Χριστιανὸς Μύλλερ, κατελθὼν ἅμα τῇ κηρύξει τῆς ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅπως πολεμήσῃ, παρέμεινεν ἐπ' ἄρκετὸν εἰς τὴν Ζάκυνθον κατὰ Ἰούλιον καὶ Αὐγούστον τοῦ 1821. Εἰς τὸ ἔργον του «Ταξείδιον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἰονίους Νήσους κατὰ τοὺς ἕξ τελευταίους μῆνας τοῦ 1821» γράφει πλεῖστα περὶ Ζακύνθου, μεταξὺ τῶν ὁποίων παραθέτομεν τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα.

«Ἡ πόλις ἰδίως μὲ ἐξέπληξε ὅταν ἐπλησιάσαμεν εἰς τὴν νῆσον. Ἀναμφιβόλως οἱ περιηγηταί, φθάνοντες ἀπὸ τὴν πλευράν αὐτὴν, θὰ δοκιμάζουσιν τὴν αὐτὴν ἐκπληξιν. Ὁ παρατηρῶν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς νομίζει ὅτι μετεφέρθη ἐν μέσῳ τῆς Γερμανίας. Ὅλα ἐνθυμίζουσιν τὰς οἰκοδομὰς τῆς χώρας μας. Τὰ σπήτια εἶνε καθαρὰ, χαμηλά, ἀποτελούμενα ἀπὸ ἓν ἢ δύο τὸ πολὺ πατώματα καὶ τελειώνουσιν εἰς αἰχμήν. Ἀκόμη καὶ τὰ παράθυρα ἔχουσιν τὸ σχῆμα τῶν ἰδικῶν μας καὶ οἱ ἔξωτερικοὶ τοῖχοι χρωματίζονται μὲ ἀνοικτὰ χρώματα. Ἡ συνήθεια νὰ ὑψώνουσιν ὀλίγον τὰ σπήτια προέρχεται ἀπὸ τοὺς συχνοὺς σεισμοὺς οἱ ὁποῖοι συχνὰ ἀναστατώνουσιν τὴν νῆσον.

«Διατρέχων κανεὶς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως ὅτι ἡ γερμανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ χάνεται εἰς τὰς λεπτομερείας. Ἡ Ζάκυνθος δὲν ἔχει μίαν οἰκοδομὴν σημαντικὴν, διότι ὠρισμένως τὸ ἀποκαλούμενον ἀρχιεπισκοπικὸν μέγαρον δὲν εἶνε τοιοῦτον, καθὼς καὶ αἱ πλεῖστα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ αἱ οἰκίαι τὰς ὁποίας ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἔκτισε μετὰ τοὺς τελευταίους σεισμούς. Αἱ τελευταῖαι αὗται οἰκίαι κατέχονται ἀπὸ τὸν πρόξενον, τὸν τελώνην καὶ τὸ τελωνεῖον.

Ἡ κυρία πλατεῖα τῆς Ζακύνθου ὀνομάζεται τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ὅπως εἰς τὴν Βενετίαν, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει μετὰ τῶν αὐτῶν ἄλλη ἀναλογία πλὴν τοῦ ὀνόματος. Τὸ ἀκανόνιστον αὐτῆς, τὸ τριγωνικὸν σχῆμα τῆς, γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐγείρονται πενιχραὶ κολῶναι, κατεστραμμέναι ἐν μέρει, ἐνθυμίζουσιν, ἐπὶ μεγάλῃ ζημίᾳ αὐτῶν, τὸ μεγαλεῖον τῆς πλατείας τῆς Βενετίας.

«Κάτω ἀπὸ τὰς κολῶνας αὐτὰς βλέπει τις ἀσήμαντα κατα-

στήματα καὶ ἐργαστήρια χρυσοχόων, τῶν ὁποίων τὰ χονδροειδῆ κατασκευάσματα δίδουν μίαν ἰδέαν τοῦ γούστου τῶν Ζακυνθίων εἰς τὸ εἶδος τοῦτο. Ἐκεῖ ἐπίσης ὑπάρχει τὸ πρῶτον καφενεῖον τῆς πόλεως. Δικηγόροι, ἰατροί, ἔμποροι, τὸ συχνάζον, καὶ ἤκουσα ἐνίοτε θαυμασίας συζητήσεις περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων. Πλησίον εἶνε ὁ κεντρικὸς στρατῶν τῶν Ἄγγλων. Μία κληματαριά προστατεύει ἀπὸ τὰς φλογεράς ἀκτίνας τοῦ ἡλίου. Ἡ καθολικὴ μητρόπολις τοῦ Ἁγίου Μάρκου, μικρὰ, πτωχικὴ, καὶ εὐρισκομένη εἰς τὴν αὐτὴν πλατεῖαν, δὲν παρέχει τίποτε τὸ ἀξιοσημείωτον. Ἦθελαν νὰ προκαλέσουν τὸν θαυμασμόν μου μὲ μερικὰς εἰκόνας κατασκευασμένας, κατὰ τὰς βεβαιώσεις των, ἀπὸ χέρι μεγάλου καλλιτέχνου, ἀλλὰ τὸ λάθος ἦτο πολὺ χονδροειδὲς καὶ ἀπέφυγα νὰ πιστεύσω ὅτι αἱ κοινόταται αὐταὶ εἰκόνες εἶνε ἔργα τοῦ Πάλμα καὶ τοῦ Τσιτσιανοῦ.

«Πλησίον τοῦ Ἁγίου Μάρκου, καὶ παραπλεύρως μικροῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ, ἐγείρεται τὸ μνημεῖον τοῦ Θωμᾶ Μαίτλανδ, κίβερνήτου Ἄγγλου τῶν Ἰονίων νήσων».

Ἀφοῦ τὸ περιγράψει, ὁ συγγραφεὺς προσθέτει:

«Οἱ Ζακύνθιοι, ἔξαναγκασθέντες νὰ ἐγείρουν τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀπὸ τὸν ἴδιον αὐτὸν τὸν Διοικητὴν, τὸ βλέπουν μὲ ἄσχημον βλέμμα καὶ θὰ τὸ εἶχον καταστρέψῃ πρὸ πολλοῦ, ἔὰν δὲν τὸ ἐφρούρουν διαρκῶς Ἄγγλοι στρατιῶται.

«Ἡ θέσις, ἡ ὀνομαζομένη Piazza dell'Erba, εἶνε ἐπίσης πλησίον τοῦ Ἁγίου Μάρκου. Ἐκεῖ πωλοῦνται τὰ τρόφιμα. Ἡ ἀγορὰ αὐτὴ δὲν εἶνε παρὰ μία μικρὰ στενὴ ὁδὸς βρωμερῆ, ὅπου οἱ χωρικοὶ κομίζουν λαχανικά, καρπούς κ. τ. λ. Ἀριθμὸς τις μικρῶν καταστημάτων ἐκθέτει πρὸς πώλησιν παστὰ ψάρια, λαρδί κ. τ. λ. Εἰς τὴν λερωμένην καὶ βρωμοῦσαν αὐτὴν ὁδὸν εὐρίσκεται τὸ Καφενεῖον τῶν Εὐγενῶν. Ἄλλοτε μόνον οἱ εὐγενεῖς ἐπετρέπετο νὰ συχνάζουν ἐκεῖ. Ἄλλ' ἀφ' ὅτου αἱ ἰδέαι ἐγένοντο μᾶλλον φιλελεύθεροι, ἐπιτρέπεται καὶ εἰς μὴ εὐγενεῖς νὰ συχνάζουν καὶ ἀπολαμβάνουν εἰς τὸ ὠραῖον αὐτὸ μέρος τὸν ἐκκωφαντικὸν θόρουβον ὁ ὁποῖος ἀκούεται καὶ τὴν ἀπαισίαν ὀσμὴν ἢ ὅποια διαχύνεται. Ἐν τούτοις ἐκεῖ συγκεντρώνονται κατὰ προτίμησιν οἱ

παλαιοὶ εὐγενεῖς. Εἶχα τὴν περιέργειαν νὰ μεταβῶ κάποτε. Οἱ ἐκκεντρικοὶ πλεονάζουν ἐκεῖ.....

«Ἀπὸ τὴν ἀηδῆ αὐτὴν ἀγορὰν μεταβαίνομεν ἀμέσως εἰς τὴν κεντρικὴν ὁδόν, ἡ ὁποῖα ὀνομάζεται Πλατεία Ρούγα. Ἐκεῖ εἶνε τὰ ὠραιότερα σπήτια τῆς πόλεως, ὅλα μὲ ἐν πάτωμα, καὶ κάτω ἀπὸ κολῶνες, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται κατὰ μῆκος ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν τοῦ δρόμου. Ὑπάρχουν ἐκεῖ ὠραῖα καταστήματα. Ἡ ὁδὸστρωσις εἶνε κακίστη. Ἡ Πλατεία Ρούγα ἔχει μῆκος ἑνὸς τετάρτου τῆς λεύγας.

«Τὸ ἐσωτερικὸν τῶν οἰκιῶν εἶνε ἀναπαυτικὸν καὶ συχνὰ κομψόν. Εἰς τὰ σπήτια τῶν Ἑγγλων καὶ ἐκλεκτῶν ἐγχωρίων οἰκογενειῶν εὐρίσκει τις ὅλα τὰ χρειώδη διὰ τὴν οἰκογενειακὴν εὐζωΐαν.

«Διακρίνει κανεὶς παντοῦ τὰ ἀνατολικά ἤθη, εἰς τὴν ἐνδυμασίαν, εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὰς κινήσεις. Αἱ γυναῖκες εἶνε ἀόρατοι. Μόνον τὸ βράδυ πολὺ ἀργὰ συναντῶνται μερικά. Εἶνε ὅλαι σκεπασμέναι μὲ πέπλον καὶ φέρουν μαῦρον ἢ λευκὸν φόρεμα. Βλέπει τις πολυάριθμα σμήνη ἐξ αὐτῶν νὰ διατρέχουν τοὺς δρόμους καὶ τὰς πλατείας, καὶ πολὺ σπανίως ἔχουν μαζύ των ἄνδρας. Ἐξ ὅσων εἶδα δὲν ἐσχημάτισα μεγάλην ἰδέαν διὰ τὴν καλλονὴν των ἐν γένει, καὶ ἐκεῖναι ἀκόμη αἱ ὁποῖαι εἶνε χαριτωμέναι καταστρέφουν τὴν χάριν των μὲ τὴν ἔλλειψιν γούστου εἰς τὴν στάσιν καὶ τὰ φερσίματά των. Εἶνε δὲ καὶ ἀμόρφωτοι..... καὶ δὲν δύναται κανεὶς νὰ ἀνοίξῃ συζητήσιν μαζύ των δι' ἄλλο ζήτημα ἐκτὸς τοῦ κύκλου τοῦ στενοῦ τῶν συνηθειῶν των.

«Εἰς τὰς γυναίκας τῆς Ζακύνθου δὲν εὐρίσκει τις τίποτε τὸ πρωτότυπον, ἀπεναντίας οἱ ἄνδρες ἔχουν πολλὰ τὰ καλά. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἡ ὑποδοχὴ τὴν ὁποῖαν κάμνουν εἰς τοὺς ξένους. Συχνὰ πτωχοὶ μοῦ παρέσχον ὑπηρεσίας χωρὶς νὰ κατορθώσω νὰ τοὺς κάμω νὰ δεχθοῦν ἄλλην ἐκδήλωσιν τῆς εὐγνωμοσύνης μου πλὴν τῶν εὐχαριστιῶν μου. Αὐτὴ ἡ ἀφιλοκέρδεια φαίνεται παράδοξος διὰ τὸν ἐρχόμενον ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλὰ δὲν ἔχουν κοινὸν μὲ τοὺς Ἰταλοὺς ἄλλο παρὰ τὴν ἀνυπόφορον μανίαν νὰ ὁμιλοῦν κινουῦντες διαρ-

κῶς τὸ κεφάλι καὶ τὰ χέρια. Πολλὰ τοιαῦτα μικροσυνήθειαι τοὺς ἔμειναν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς Βενετικῆς κατοχῆς.

«Ἴδου ἔν ἀκόμῃ πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εὐρίσκει τις εἰς τὴν Ἰταλίαν: ὁ ἐπιφυλακτικὸς καὶ εὐγενικὸς τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον οἱ ἐπαῖται καὶ τὰ παιδιὰ τῶν ἐπικαλοῦνται τὴν ἐλεημοσύνην. Ἐχουν κάτι τὸ τόσον συγκινητικὸν ὥστε εἶνε ἀδύνατον νὰ ἀντιστῇ κανεὶς εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν.

«Λέγεται ὅτι ὑπάρχει ἔν πολὺ καλὸν σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον διδάσκεται ἡ ἑλληνικὴ, ἡ λατινικὴ καὶ ἡ ἰταλικὴ καὶ γίνονται μαθήματα φιλολογίας εἰς τὰς τρεῖς γλώσσας. Δὲν ἤμην εἰς θέσιν νὰ ἐξακριβώσω τὸ πρᾶγμα αὐτὸ.

«Πολλοὶ νέοι Ζακύνθιοι πλούσιοι μεταβαίνουν εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας, Γερμανίας καὶ Γαλλίας. Οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐπανῆλθε μετὰ τὰ τελευταῖα γεγονότα.

«Βλέπει κανεὶς ἐδῶ ἔν περιέργον μίγμα Ἑλλήνων: ἔν πρώτοις ὑπάρχει μέγας ἀριθμὸς ἀπὸ Μωραΐτας, ἔπειτα Ἄλβανοί, Ἡπειρωῖται, Σουλιῶται, Ὑδραῖοι, ὅλοι φέροντες τὸ ἐθνικὸν τῶν ἔνδυμα, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εὐχάριστον. Οἱ Μωραῖται, οἱ ὁποῖοι ἦλθον νὰ καταφύγουν ἐδῶ μὲ τὰς γυναῖκας τῶν, τὰ παιδιὰ τῶν καὶ τὰς ἀποσκευὰς τῶν, ἀνέρχονται εἰς ἑπτὰ χιλιάδας. Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουν 2.500 τοῦλάχιστον οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ φέρουν ὄπλα. Ἄν δὲν τοὺς εἶχα ἰδῆ ἐγὼ μὲ τὰ μάτια μου εἰς τοὺς δρόμους καὶ τὴν ἐξοχὴν, δὲν θὰ τὸ ἐπίστευα. Ὀλίγιστοι καθολικοὶ ὑπάρχουν ἐδῶ, ὑπὸ ἓνα ἀρχιεπίσκοπον. Οἱ Ἑλληγες διευθύνονται ἀπὸ ἓνα Πρωτοπαπᾶν. Οἱ δύο αὐτοὶ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοί, ἄνδρες μεγάλης ἀξίας, ζοῦν διατηροῦντες ἀγαθοτάτας μεταξὺ τῶν σχέσεις.

«Εἶνε ἀξιοκατάκριτος ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις διότι ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Μωραῖτας νὰ μεταναστεύσουν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου δὲν περισσεύουν τὰ τροφίμα, τὰ ὁποῖα σήμερον διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἶνε ἀκριβώτατα. Ἐν τούτοις, κατὰ τὰς ἀρχὰς τὰς ὁποίας ἀνεγνώρισεν ἡ κυβέρνησις αὕτη, ἡ συγκαταβατικότης ἐκ μέρους τῆς εἶνε εὐνόητος. Εἶνε ἄλλως τε γνωστὸν ὅτι παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας διαβεβαιώσεις οὐδτεροτότητος, ἔκαμε προσφορὰς χρημάτων εἰς τοὺς Τούρ-

κους ἐπανελλημένας καὶ σημαντικὰς, τοὺς ἔστειλε σῖτον καὶ ἀκόμη καὶ χειρουργοὺς, ἐνῶ εἶνε ἀπηγορευμένον, ὑπὸ αὐστηροῦς ποινάς, νὰ δοθῇ τι εἰς τοὺς Ἕλληνας! Ὅποῖος αὐστηροῦς νόμος ἐκηρύχθη ἐναντίον τῶν Ζακυνθίων οἱ ὅποιοι μετέβαινον ὅπως ὑπηρετήσουν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν! Μὲ ποίαν βιαιότητα ἀπήγγειλε τὴν καταδίκην τῶν πλοιαρχῶν Gionelli καὶ Socco! (;)

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀνεκάλυψε κάποιαν συνωμοσίαν μεταξὺ Ζακυνθίων καὶ τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων τοῦ Μωρέως, τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν. Πλεῖσται ἐπιστολαὶ κατεσγέθησαν. Ἐν τούτοις πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ γνωρίζῃ ὀλοκλήρως ἀκόμη τὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖον βασιλεύει γενικῶς εἰς τὴν νῆσον, καὶ δὲν προαισθάνεται μερικὰ πιθανὰ γεγονότα. Σχέσεις ἀγνωστοὶ εἰς τοὺς Ἄγγλους ἔχουν ὀργανωθῆ, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ ἀγάγουν εἰς σημαντικώτατα γεγονότα, ἐὰν οἱ Ἕλληνες τοῦ Μωρέως, τῆς Ἀλβανίας καὶ Θεσσαλίας, ἐπετύγγανον κάποιαν σημαντικὴν νίκην.

Ἐἶνε βέβαιον ὅτι οἱ Ἄγγλοι εἶνε μισητοὶ εἰς τὴν νῆσον. Τὸ μῖσος προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐχθρικὴν στάσιν τὴν ὁποίαν οἱ Ἄγγλοι ἔλαβον ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους οἱ Ζακύνθιοι θεωροῦν πάντοτε ὡς συμπατριώτας των. Ἦδη οἱ νησιῶται οὗτοι λίαν ἀφρόνως ἠπείλησαν τοὺς Ἄγγλους καὶ ἐβεβαίωσαν ὅτι θὰ ἦτο δύσκολον νὰ καταλάβουν τὸ φρούριον καὶ τοὺς διώξουν ἀπὸ τὴν νῆσον. Καίτοι αὐτὰ εἶνε κάπως ἑλληνικοὶ φαμφαρονισμοί, δὲν εἶνε ἐν τούτοις ἐκκλητικὸν ὅτι συνετέλεσαν ὅπως οἱ Ἄγγλοι αὐξήσουν τὴν ἀπέναντι αὐτῶν αὐστηρότητα.....

Τὸ φρούριον, εὐρισκόμενον ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου, κυριαρχεῖ τῆς πόλεως. Εἰς μόνον δρόμος, ἀπότομος καὶ στενός, ὀδηγεῖ ἐπάνω. Συνήθως μεταχειρίζονται ἄλογα καὶ ἡμιόνους διὰ τὴν ἐκεῖ ἀνάβασιν. Τὸ χωρίον Μπόχαλι, γνωστόν, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Βενετοκρατίας, διὰ τὸν ἄγριον χαρακτῆρα τῶν κατοίκων του, εὐρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸ φρούριον. Φθάνει κανεὶς εἰς τὴν κορυφὴν, ἀφοῦ διέλθῃ τρεῖς αἰρετὰς γεφύρας. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲν μπορεῖ νὰ χορτάσῃ κανεὶς θαυμάζων τὴν θέαν τῆς νήσου καὶ τῆς Πελοποννήσου. Τὸ φρούριον

εἶνε κτισμένον ἐπάνω εἰς βράχον ἀπὸ ἄργιλον, ὃ ὁποῖος, λέγεται, καθημερινῶς μικραίνει ἀνεπαισθήτως. Οἱ Ζακύνθιοι βασιζοῦν ἐπὶ τοῦ γεγονότος τούτου, ἴσως φανταστικοῦ, τὴν ἐλπίδα νὰ ἴδουν τὸ φρούριον καταποντιζόμενον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐλπίζουν προσέτι εἰς ἓνα σεισμὸν ὅπως ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον τοῦτο. Εὐρίσκεται εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ λαμπρὸν καὶ καθαρὸν ὕδωρ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον παρακινεῖ πολλοὺς πλουσίους κατοίκους νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐκεῖ.

«Τὰ ἄλλα προάστεια τῆς πόλεως εἶνε ἐπίσης λίαν εὐάρεστα, μεταξὺ τούτων τοῦ Χρυσοπλεύρη, τοῦ Στράνη καὶ οἱ λόφοι τοῦ Eratici (;)»

Σχετικῶς μὲ τὴν στάσιν τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν εἶνε διαφωτιστικὰ τὰ ἀκόλουθα τὰ ὁποῖα γράφει ὁ Μύλλερ κατωτέρω :

«Ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀνεκάλυψε τὸν στενὸν δεσμὸν ὃ ὁποῖος ὑφίσταται μεταξὺ τῶν κατοίκων Ζακύνθου, Λευκάδος, Κερκύρας καὶ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Μωρέως, τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Ἡπείρου καὶ Μολδαβίας. Συνέλαβε μάλιστα καὶ ἐπιστολὰς εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐγένετο λόγος μόνον παροχῆς βοηθημάτων εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἀλλ' ἀκόμη καὶ περὶ συνεργασίας μετὰ τῶν τελευταίων τούτων διὰ μίαν κοινὴν ἀπελευθέρωσιν, περὶ ἀπαλλαγῆς τῶν νήσων ἀπὸ τὸν ἀγγλικὸν ζυγὸν καὶ καταλήψεως τῶν φρουρίων καὶ σφαγῆς τῶν φρουρῶν. Ἡ Ἀγγλικὴ προστασία γνωρίζει ὅτι θὰ ἐκτεθῆ εἰς τὴν ἐχθρότητα τῶν Ἰονίων μόλις οἱ Ἑλληνες καταγάγουν ἀποφασιστικὰς νίκας. Καὶ ἐὰν ἀκόμη δὲν ἀπεκάλυπτον αἱ κατασχεθεῖσαι ἀλληλογραφίαι τὰ σχέδιά των, αἱ ὀρμητικαὶ διαδηλώσεις τῶν Ζακυνθίων καὶ Κερκυραίων, οἱ ὁποῖοι δὲν δύνανται νὰ κρύψουν πλέον τὴν δυσαρέσκειάν των, αἱ διαδηλώσεις αὐταί, τὰς ὁποίας μόνη ἡ φρόνησις ἀφήνει ἀτιμωρήτους, θὰ ἦρχουν νὰ τοὺς ἀνοίξουν τὰ μάτια.

«Ἡ ἑλληνικὴ ὑπόθεσις ἔγινε τόσον μισητὴ εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Κερκύρας ὥστε νὰ καταβάλλῃ αὐτὴ πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως τὴν βλάβῃ. Ἄλλ' εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν δέον νὰ ἀναζητηθῆ ἡ πηγὴ τῆς ἀντιπαθείας καὶ τοῦ

μίσους τῶν Ἰονίων κατὰ τῶν Ἑγγλων; Οἱ Ἰόνιοι θὰ ἦσαν ὀλιγώτερον μεροληπτικοὶ καὶ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἂν ἀπειτέλουν μίαν πραγματικὴν δημοκρατίαν, ἂν ἠσθάνοντο τὸν ἑαυτὸν τῶν εὐτυχέστερον, ἢ μόνον ὀλιγώτερον καταπιεζόμενον ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν.

«Ἡ ἀπόφασις αὕτη τῆς κυβερνήσεως προεκάλεσεν ἐκ μέρους τῆς μέτρα τὰ ὁποῖα δὲν εἶνε δυνατόν νὰ δικαιολογηθῶν κατ' οὐδένα τρόπον. Οὕτω καταπνίγει μετὰ πάσης ἐπιμελείας τὰς εἰδήσεις ἐκ Πελοποννήσου, Ρούμελης καὶ Ἠπείρου, εἰς τρόπον ὥστε εἶνε σχεδὸν ἀδύνατον νὰ γνωρίζουν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους τί γίνεται εἰς τὴν γειτονικὴν στερεάν. Παρέχει εἰς τοὺς Τούρκους τρόφιμα, πολεμεφόδια, ὅπλα, καὶ παραβιάζουσα μεγάλως τὰς ἀρχὰς τῆς οὐδετερότητος, λαμβάνει ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων ἐχθρικὴν στάσιν.

«Εἰς τὴν ἀνακάλυψιν ὡσαύτως τοῦ στενοῦ δεσμοῦ μεταξύ Ἰονίων καὶ Ἑλλήνων τῆς Στερεᾶς ὀφείλονται ἐπίσης τὰ μέτρα τὰ ληφθέντα ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ ἄμυναν τῶν ὀχυρωμένων σημείων τῶν νήσων, ἢ αὕξισις τοῦ στρατοῦ (δύο συντάγματα κυνηγῶν), τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ, ἢ συγκέντρωσις τοῦ ἵππικοῦ εἰς τὰ φρούρια, ἢ συγκέντρωσις πολλῶν πολεμεφοδίων εἰς τὰ φρούρια, κ. τ. λ. Οἱ Ἑγγλοι μοῦ εἶπον εἰς τὴν Κέρκυραν ὅτι εἰς τὴν παραμικροτέραν κίνησιν θὰ ἀφοπλισθῶν οἱ Ἰόνιοι, διότι εἶνε ὅλοι ἐκλεκτοὶ σκοπευταὶ καὶ ἐπειδὴ εἶνε ἐπιδέξιοι εἰς τὴν ἀναρρήχησιν καὶ τὸ πήδημα, θὰ ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον εἰς τοὺς Ἑγγλους στρατιώτας νὰ τοὺς καταφθάσουν εἰς τὰ βουνὰ καὶ τοὺς βράχους των».

Ἐδῶ σταματῶμεν τὰς περὶ Ζακύνθου ἐντυπώσεις τῶν περιηγητῶν, διότι ὀλόκληρος ὁ τόμος τοῦ Ἡμερολογίου δὲν θὰ ἤρκει διὰ τὴν παράθεσιν τῶν κυριωτέρων ἀποσπασμάτων τῶν ξένων οἱ ὁποῖοι ἐπεσκέφθησαν τὴν νῆσον καὶ ἔγραψαν περὶ αὐτῆς. Τελειώνοντες θέλομεν νὰ τονίσωμεν τὴν σημασίαν τῶν γραφομένων τοῦ τελευταίου περιηγητοῦ, τοῦ Μύλλερ, διότι ἀποδεικνύουν πόσον ἐνδιαφέρον εἶχον οἱ Ζακύνθιοι, καὶ ἐν γένει οἱ Ἑπτανήσιοι, διὰ τὴν Ἑλληνικὴν

Ἐπανάστασιν καὶ πόσον συνετέλεσαν εἰς ἐπιτυχίαν αὐτῆς, μὲ κίνδυνον αὐτῆς ἀκόμη τῆς ζωῆς των συχνότατα. Ἄτυχῶς δὲν εἶνε γνωστὸν αὐτὸ εἰς πολλοὺς, διότι δὲν ἐφρόντισαν νὰ μελετήσουν καὶ διαφωτίσουν τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν σελίδα ἣτις ἀποτελεῖ τίτλον τιμῆς διὰ τὴν Ἑπτάνησον.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΙΡΟΦΥΛΑΣ

